

Redovisning av del 1 i uppdrag om utveckling av kvalitet i gymnasial lärlingsutbildning

Dnr U2010/2145,5767/GV, U2011/1694,5439,6237/GV, U2012/757/GV

(3 bilagor)

Skolverket har från regeringen den 9 februari 2012 mottagit ett uppdrag avseende *utveckling av kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning, det arbetsplatsförlagda lärande som förekommer inom yrkesutbildning som huvudsakligen är skolförlagd och yrkesintroduktion*.

Uppdraget består av åtta delar med olika redovisningsdatum.

Härmed redovisas del 1 i detta uppdrag med redovisningsdatum 1 mars 2013, nämligen:

Insatser för att underlätta planering, genomförande och uppföljning av gymnasial lärlingsutbildning

Med utgångspunkt i de särskilda förutsättningar som gäller vid gymnasial lärlingsutbildning redovisar här Skolverket förslag på omfattning och typ av innehåll för tre olika modeller för ämnesplaner som huvudmännen kan använda som alternativ eller komplement till nu gällande ämnesplaner. Förslagen till ämnesplaner är utkast som inte fullt ut är kvalitetssäkrade och flera av ämnesplanerna innehåller inte heller kunskapskrav. De ger dock en god bild av hur alternativa ämnesplaner skulle kunna se ut. Skolverket lämnar även förslag på hjälpmedel och stödverktyg som kan komplettera ämnesplaner.

Till redovisningen biläggs exempel på utformning av flera alternativa ämnesplaner för gymnasial lärlingsutbildning.

Anna Ekström
Generaldirektör

Allan Pinaitis
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Ragnar Eliasson samt Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Innehållsförteckning

	Innehållsförteckning.....	2
1.	Sammanfattning	3
2.	Uppdraget	3
3.	Erfarenheter av att tillämpa ALF 1201	4
4.	Arbetets organisation	5
5.	Tre modeller för alternativa ämnesplaner	6
	Modell 1 - alternativa ämnesplaner som omfattar hela utbildningen..	6
	Modell 2 – alternativa ämnesplaner som omfattar en mindre del av utbildningen	7
	Modell 3 – alternativa ämnesplaner utan centralt innehåll	7
6.	Hjälpmedel och stödverktyg.....	8
	Ett sätt att strukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildningen	8
7.	Synpunkter på de olika modellerna och stödverktyget.....	10
	Referensskolornas synpunkter	10
	Nationella programrådets synpunkter.....	11
	Expertgruppernas synpunkter.....	12
8.	Skolverkets diskussion och värdering	13
	Modell 1.....	13
	Modell 2.....	15
	Modell 3.....	16
	Ett stödverktyg.....	16
	Koppling till ECVET	17
	Slutsatser	17
9.	Nödvändiga författningsändringar	19
	Bilagor	20

1. Sammanfattning

Skolverket redovisar här förslag på tre olika modeller för alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildning. Dessutom redovisar Skolverket ett stödverktyg som kan underlätta för skolorna att använda redan fastställda nationella ämnesplaner för lärlingsutbildning.

Skolverket anser att ett stödverktyg för att strukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildning ska utvecklas och kommer också att påbörja utvecklingen genom att metadatamärka ämnesplanerna. Skolverket tar däremot inte ställning till om ett stödverktyg kan ersätta alternativa ämnesplaner.

Om regeringen beslutar att alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildningen ska utvecklas förordar Skolverket modell 1. Ämnesplanerna i denna modell är programspecifika eller i vissa fall även inriktningsspecifika för att garantera tillräcklig styrning. Modellen utgör ett tydligt lärlings-spår mot ett programs examensmål och de alternativa ämnesplanerna består av minst tre ämnen: ett inledande orienteringsämne, ett yrkeskunskapsämne och ett yrkesreflektionsämne. Detta för att skapa en tydlig progression i utbildningen.

Skolverket anser att förslaget i modell 1 garanterar en utbildning likvärdig med den skolförlagda samt möjliggör för eleven att utan allt för stora svårigheter byta från skolförlagd utbildning till lärlingsutbildning eller vice versa. För elever som byter studieväg eller gör studieavbrott är stora kurser som inte avslutats alltid ett problem. Därför har Skolverket valt att göra kurser som varierar mellan 100 och 500 poäng, till skillnad från ALF-kursens (arbetsplatsförlagda delen i försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning) 1250 poäng.

Många branscher är negativa till alternativa ämnesplaner och de nationella programråden är också överlag negativa. Däremot är de positiva till ett stödverktyg.

De flesta av referensskolorna som deltagit i uppdraget är positiva till alternativa ämnesplaner eftersom man anser att de skapar en större flexibilitet för lärlingsutbildningen. Några referensskolor menar att de redan fastställda ämnesplanerna fungerar väl även i en lärlingsutbildning.

Alternativa ämnesplaner oavsett modell kan inte, enligt Skolverkets bedömning, användas för alla yrkesutgångar eftersom en del branscher kräver certifieringar för yrket och certifieringarna är kopplade till de redan beslutade ämnesplanerna.

2. Uppdraget

Lärlingsutbildning är en alternativ väg till yrkesexamen, och innehållet i utbildningen ska motsvara en huvudsakligen skolförlagd yrkesutbildning. Skolverket ska enligt uppdraget lämna förslag på alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildning och på stödverktyg som kan komplettera ämnesplaner. Förslagen ska syfta till att underlätta för arbetsplatser och huvudmän att planera, genomföra, följa upp och bedöma den arbetsplatsförlagda delen av den gymnasiala lärlingsutbildningen.

Att lärlingsutbildningen ska motsvara en huvudsakligen skolförlagd utbildning innebär att eleverna ska uppnå samma examensmål och få likvärdig yrkeskompetens som vid skolförlagd yr-

kesutbildning. Däremot innebär det inte att de alternativa ämnesplanerna måste omfatta exakt samma mål och centrala innehåll som de redan fastställda ämnesplanerna.

Skolverket ska enligt uppdraget beakta de särskilda förutsättningar som gäller vid gymnasial lärlingsutbildning. De alternativa ämnesplanerna bör vara mer flexibla för att kunna anpassas till lärlingens lärande på arbetsplatsen. Ämnesplanerna bör därför innehålla kurser av större omfattning än 100 poäng och ett mer generellt centralt innehåll som tillåter en öppnare tolkning utan att styrningen blir så svag att det riskerar likvärdigheten. För att styrningen inte ska bli för svag har Skolverket haft som utgångspunkt för sitt arbete att de alternativa ämnesplanerna ska vara programspecifika.

Dilemmat som behöver lösas är hur man ska skapa en lärlingsutbildning som är så flexibel att den kan anpassas till arbetsplatsernas verksamhet utan att göra avkall på utbildningens kvalitet och likvärdighet.

3. Erfarenheter av att tillämpa ALF 1201

På uppdrag av Skolverket gjordes en pilotstudie baserad på skolhuvudmännens och arbetsplatsernas erfarenheter av kursplanen ALF1201, arbetsplatsförlagda delen i försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning¹. Pilotstudien redovisar bland annat hur kursen tillämpades på skolorna, i vilken utsträckning utbildningen uppfyllde branschens krav samt hur innehållet i elevernas utbildning dokumenterades. Det är viktigt att påpeka att skolorna i studiens urval, inte är representativa utan valda för att de arbetat framgångsrikt med lärlingsutbildning.

Av pilotstudien framgår att arbetsplatserna var positiva till ALF-kursen. Den möjliggjorde för eleverna att vara längre på en och samma arbetsplats. På så sätt kunde elevernas lärande anpassas mer till arbetsplatsens verksamhet och eleverna fick möjlighet att genomföra och följa hela processer/aktiviteter.

Av pilotstudien framgår att skolorna uppskattade ALF-kursens stora omfattning just för att kursen gav eleverna längre tid att uppnå målen. Skolorna bedömde att eleverna hade större möjlighet att lyckas med sina studier och att de kunde uppnå ett högre betyg än om de hade följt flera mindre kurser. Kursens storlek innebar också, enligt skolorna, en större flexibilitet och underlättade en anpassning till lärandet på arbetsplatsen. Samtidigt upplevde många kursens storlek som problematisk bland annat för att det var krävande att bryta ner kursen i hanterbara storheter. Dessutom ansåg skolorna att den stora omfattningen gjorde det svårt för elever som av olika anledningar ville byta program eller byta från lärlingsutbildning till skolförlagd utbildning.

ALF-kursen är generellt skriven för att kunna användas på alla yrkesprogram. Av studien framgår att kursens öppna och flexibla karaktär underlättade för skolorna att anpassa lärandet till olika företags verksamhet. De generella formuleringarna gjorde det möjligt att låta företagets verksamhet styra innehållet i utbildningen. Den gick också att anpassa till olika smala specialyr-

¹ Pilotstudie av ämnesplanen för det arbetsplatsförlagda lärandet inom försöksverksamheten med gymnasial lärlingsutbildning (ALF1201) JERV RESEARCH AB 2012-05-23

ken och till den enskilda elevens studiegång. Å andra sidan framgår av studien att det fanns en risk för att utbildningen skulle bli för smal eller för företagsberoende.

De generella skrivningarna gjorde också, enligt pilotstudien, att innehållet i kursen blev otydligt och inte uppfattades som tillräckligt omfattande. Det fanns en risk för att utbildningen inte skulle bli tillräckligt djup eller bred. Dessutom innebar det ospecificerade innehållet att läraren var tvungen att noggrant dokumentera elevens lärande. Tolkningsmöjligheterna av generella skrivningar innebar också bristande likvärdighet och otydlighet för eleverna. En så stor och generell skriven kurs kräver, enligt skolorna, ett stödmaterial för att garantera likvärdighet samt ett verktyg som underlättar planering, bedömning och genomförande.

Ett annat problem var att vissa branscher inte accepterade kursen då den var så generellt skriven att den inte kunde garantera likvärdighet mellan skolors utbildningar och därmed inte heller kunde garantera relevant yrkeskunskap. Dessutom såg skolorna det som problematiskt att kursen var svår att ECVET-klassificera¹.

Av studien framgår vidare att skolorna ansåg att programspecifika lärlingskurser skulle öka tydligheten.

ALF-kursens omfattning och generaliserbarhet innebar att skolan bara hade en kurs att kommunicera med arbetsplats och handledare vilket enligt studien sågs som en fördel. Det förenklade för handledaren att följa upp och bedöma elevens kunskapsutveckling.

I arbetet med att ta fram exempel på alternativa ämnesplaner har Skolverket inhämtat synpunkter från de skolor som ingick i pilotstudien kring ALF 1201 (se ovan).

Samtliga referensskolor önskade en uppdelning av ALF-kursen i mindre delar. Flera skolor önskade en uppdelning i tre delar som bygger på varandra med introduktion, fortsättning och fördjupning. För att ämnesplanerna inte skulle bli för generella föreslog flera referensskolor att de skulle vara programspecifika.

4. Arbetets organisation

I arbetet med att ta fram exempel på alternativa ämnesplaner har Skolverket avgränsat exemplen till att omfatta bygg- och anläggningsprogrammet (BA), fordons- och transportprogrammet (FT), handels- och administrationsprogrammet (HA), hantverksprogrammet (HV) samt vård- och omsorgsprogrammet (VO). Arbetet med exempel för vård- och omsorgsprogrammet har inte kunnat fullföljas.

Expertgrupper för varje program har tillsammans med programansvarigt undervisningsråd arbetat fram förslagen och diskuterat dem utifrån olika aspekter. Som utgångspunkt för arbetet har experterna haft *Direktiv för framtagande av särskilda ämnesplaner för lärlingsutbildningen* (Dnr 2011:47).

I arbetet har Skolverket haft möten med särskilda referensskolor, dels för att få deras synpunkter på alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildningen, dels för att referensskolorna ska ge synpunkter på de exempel som Skolverket har arbetat fram. Nationella programråd för samtliga

¹ Det europeiska systemet för meritöverföring inom yrkesutbildning.

yrkeshögskolor har också lämnat synpunkter på exemplen.

5. Tre modeller för alternativa ämnesplaner

Utifrån erfarenheterna av ALF-kursen och referensskolornas synpunkter har Skolverket arbetat fram tre modeller för alternativa ämnesplaner. Tanken är att undersöka olika alternativs för- och nackdelar som ett underlag för beslut. Två av alternativen bygger tydligt på de synpunkter som referensskolorna framfört och omfattar hela karaktärsdelen av utbildningen, dvs. 1800 poäng, medan det tredje exemplet endast omfattar en del av utbildningen. Ett av alternativen innehåller inte ett centralt innehåll för att undersöka om det skulle öka flexibiliteten och för att se vad det skulle innebära för tydligheten i styrningen.

Modell 1 - alternativa ämnesplaner som omfattar hela utbildningen

Ämnesplanerna i modell 1 är programspecifika och omfattar elevens hela utbildningsgång förutom de gymnasiegemensamma ämnena och gymnasiearbetet. De är indelade i minst tre ämnen – ett inledande orienteringsämne, ett yrkeskunskapsämne och ett yrkesreflektionsämne. Beroende på det enskilda programets behov kan utbildningen också omfatta ämnet yrkesbreddning eller ämnet yrkesspecialisering. På vissa program kan också ämnet yrkeskunskap finnas i två eller flera varianter riktade mot olika yrkesutgångar. Detta för att styrningen inte ska bli för svag. Det gäller till exempel handels- och administrationsprogrammet. Skolverket redovisar ett förslag på ämnesplaner enligt modell 1 för bygg- och anläggningsprogrammet (se bilaga 1).

Ämnet *yrkesorientering* är tänkt som en inledning på lärlingsutbildningen. Tanken är att eleverna ska ha möjlighet att utveckla de kunskaper de behöver när de kommer ut på sina lärlingsplatser. Ämnet kan bestå av en eller flera kurser.

Ämnet *yrkeskunskap* ska ge eleverna möjlighet att utveckla huvuddelen av den yrkeskunskap som krävs för yrket. Ämnet innehåller flera kurser som bygger på varandra och som uttrycker en ökande grad av fördjupning.

På vissa utbildningar kan det dessutom krävas ett ämne för breddning eller specialisering. Detta ämne kan bestå av en eller flera kurser. I förslaget för bygg- och anläggningsprogrammet (se bilaga 1) finns ett breddningsämne för att till exempel en träarbetare också ska kunna utveckla grundläggande kunskaper inom betong eller mureri.

Ämnet *yrkesreflektion* ska ge eleverna möjlighet till fördjupad reflektion över sitt lärande, över de teorier som yrkeskunskaper bygger på och över sin bransch. Reflektion över lärande, teorier och bransch sker i alla ämnen, men i detta ämne fördjupas detta.

De alternativa ämnesplanerna i modell 1 omfattar totalt 1800 poäng. Poängomfattningen styrs av att utbildningen omfattar 2500 poäng varav 600 poäng är gymnasiegemensamma ämnen och 100 poäng är gymnasiearbete. Eleven bör också ha möjlighet att använda sitt individuella val, 200 poäng, till yrkesfördjupning. Om eleven vill använda individuella valet till annat än yrkesfördjupning, till exempel högskolebehörighetsgivande kurser, kurser i idrott och hälsa eller estetiska kurser, ska eleven ha den möjligheten.

Elever som går nationellt godkända idrottsutbildningar enligt gymnasieförordningen har rätt att inom programfördjupningen läsa 200 poäng specialidrott istället för karaktärsämnena. Elever ska

också ha möjlighet att kunna välja kurser inom programfördjupningen som av branscherna inte alltid betraktas som strikt yrkesförberedande t.ex. entreprenörskap. För en fullgod yrkesutbildning krävs, enligt branscherna dock minst 1400 poäng i karaktärsämneskurser. Förslagen till ämnesplaner i modell 1 för till exempel bygg- och anläggningsprogrammet (se bilaga 1) är konstruerade så att yrkesorientering (400 poäng) tillsammans med två kurser i yrkeskunskap (800 poäng) och en kurs i yrkesreflektion (200 poäng) ger en grundläggande yrkeskompetens omfattande 1400 poäng.

Grundläggande yrkeskompetens:

Yrkesorientering	400 p
Yrkeskunskap 1	300 p
Yrkeskunskap 2	500 p
Yrkesreflektion	200 p

Utöver detta kan eleven välja att läsa ytterligare yrkesfördjupning alternativt andra kurser bland de redan fastställda ämnesplanerna. Skolverket har därmed skapat ett flexibelt system med kurser som har en poängomfattning som gör det möjligt för eleven att läsa 1400, 1600 eller 1800 poäng.

Modell 2 – alternativa ämnesplaner som omfattar en mindre del av utbildningen

Ämnesplanerna i modell 2 är programspecifika och omfattar bara en del av elevens karaktärsämnen i utbildningen. De måste kombineras med andra nationella karaktärsämneskurser för att eleven ska få en hel utbildning. De alternativa ämnesplanerna kombinerar kunskaper från några olika ämnen i större ”kunskapsblock”.

Skolverket redovisar ett förslag på ämnesplaner enligt modell 2 för handels- och administrationsprogrammet (se bilaga 2). I förslaget finns ämnet *service och försäljning* som ett block och ämnet *praktisk marknadsföring – handel* som ett annat block. Båda ämnena består av en kurs vardera om 300 poäng. Av bilagan framgår också hur de alternativa ämnesplanerna kan kombineras med redan nationellt fastställda kurser.

Modell 3 – alternativa ämnesplaner utan centralt innehåll

Ämnesplanerna i modell 3 är programspecifika och omfattar elevens hela utbildningsgång förutom de gymnasiegemensamma ämnena och gymnasiearbetet liksom i modell 1. Ämnesplanerna saknar centralt innehåll men har mål som är mer preciserade än målen i modell 1. Dessutom kan det ibland krävas att antalet mål utökas. Man kan uttrycka det så att en del av det centrala innehållet har flyttas till målen. Tanken bakom modellen är att undersöka effekterna av att det centrala innehållet tas bort, bland annat om ämnesplanernas flexibilitet blir större.

Upplägget i modell 3 liknar det i modell 1 med tre ämnen – *yrkesorientering*, *yrkeskunskap* och *yrkesreflektion*. Beroende av det enskilda programmets behov kan också utbildningen omfatta ämnet yrkesbreddning eller ämnet yrkesspecialisering. På vissa program kan ämnet yrkeskun-

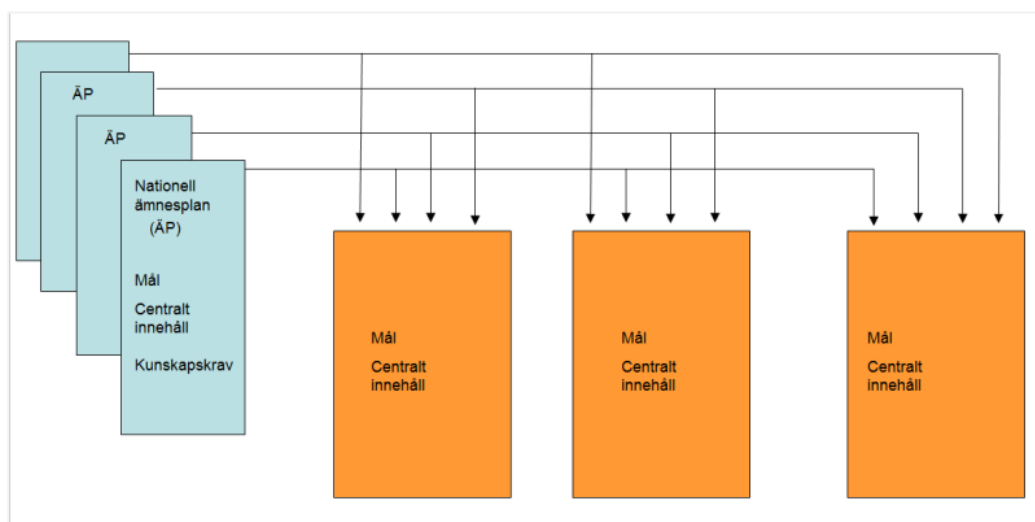
skap finnas i två eller flera varianter riktade mot olika yrkesutgångar. Detta för att styrningen inte ska bli för svag. Det gäller till exempel handels- och administrationsprogrammet. Skolverket redovisar ett förslag på ämnesplaner enligt modell 3 för hantverksprogrammet (se bilaga 3).

6. Hjälpmedel och stödverktyg

Ett sätt att strukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildningen

De redan fastställda nationella ämnesplanerna innehåller många gånger en inbyggd progression mellan kurser och även i vissa fall mellan ämnen. Progressionen uttrycks bland annat genom att det är fastställt hur olika kurser bygger på varandra. Denna progression finns för att garantera ett djup i utbildningen. I lärlingsutbildningen, där lärandet måste kunna anpassas till företagets verksamhet, har det av vissa uppfattats som svårt att följa just den progression som finns uttryckt i ämnesplanerna med hur olika kurser bygger på varandra. I Gy 2011 uppfattar vissa skolor att styrningen har blivit tydligare vilket gör det svårare att anpassa lärandet till arbetsplatsens verksamhet. Man behöver ”tillåtelse” att få skapa en annan progression utan att för den sakens skull äventyra djupet i utbildningen.

Ett stödverktyg skulle underlätta för skolorna att med utgångspunkt i det arbetsplatsförlagda lärandet strukturera om de nationella kursplanernas mål och centrala innehåll i en annan ordning.

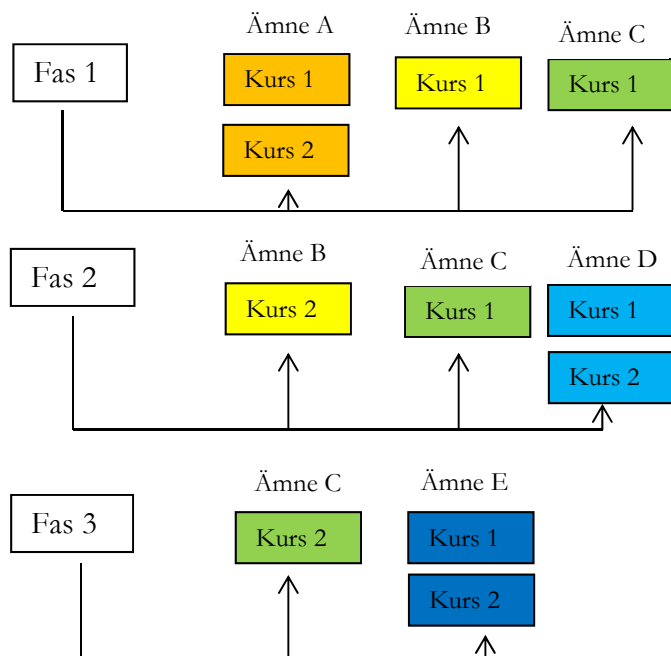
Bilden illustrerar hur mål och centralt innehåll från flera ämnesplaner bryts upp och struktureras om för lärande i tre olika sammanhang, till exempel vid två olika arbetsplatser och som kompletterande skolförlagd undervisning. Omstruktureringen innebär att eleverna kommer att följa en annan utbildningsgång. Trots det kommer eleverna att betygsättas enligt de redan fastställda ämnesplanerna eftersom kunskapskraven inte berörs av omflyttningen.

För att stödverktyget ska kunna användas på ett bra sätt ska läraren, efter samråd med arbetsplatsen, kunna ange vilket centralt innehåll en elev kommer att möta på arbetsplatsen och vilket centralt innehåll som kommer att vara skolförlagt. Dessutom bör det vara möjligt för läraren och handledaren att koppla konkreta arbetsmoment och arbetsuppgifter till centralt innehåll

och mål. Det ska också framgå hur stor del av de enskilda kurserna som är arbetsplatsförlagda. Materialet ska alltså kunna sorteras på flera olika sätt. Varje elev ska kunna få sin studiegång presenterad. Det ska synas vad som görs på de enskilda företagen, vad som görs på skolan och vad som görs både på skolan och på arbetsplatsen. Med hjälp av verktyget ska läraren också få veta när en elev har genomgått en nationell kurs och när det är dags för betygssättning. Med hjälp av verktyget ska man också kunna få ut underlag för bedömnings- och planeringsmallar, underlag för planeringssamtal med handledare samt underlag för trepartssamtal och utvecklingssamtal.

När man strukturerar om de nationella ämnesplanerna och bryter upp den tänkta progressionen i utbildningsgången finns en risk att man skapar en lärlingsutbildning utan tydlig progression. Därför föreslår Skolverket att kunskapsinnehållet i elevens lärlingsutbildning med hjälp av verktyget ska organiseras i åtminstone tre faser - en introduktionsfas, en grundläggande yrkesutbildningsfas och en yrkesfördjupnings- eller kompletteringsfas. Dessa faser skapar struktur, överblick och progression i lärandet. Indelningen i faser styr dessutom läraren att med jämna mellanrum göra avstämningar då betygssättning sker. Avstämningarna är väsentliga för att både elev och lärare ska veta var eleven befinner sig i sin studiegång och i sin kunskapsutveckling men också för att underlätta vid eventuellt byte av studieväg eller studieavbrott. Avstämning inför en ny fas är viktigt för att få syn på om eleven har missat något centralt innehåll i en specifik kurs.

Efter en avslutad fas utvärderar läraren om innehållet i fasens kurser är genomgångna. Dessutom sätter läraren betyg på avklarade kurser.

Bilden ovan visar hur kurser kan fördelas mellan de olika faserna. Färgen illustrerar olika ämnen. Kurs 1 i ämne C löper över två faser.

För att kunna utveckla ett verktyg av detta slag måste ämnesplanerna vara kodade och kopplade till programmens strukturer. Kodningen behöver göras så att ämnesplanernas olika delar

kan identifieras med egna id-nr – varje mål, varje centralt innehåll och varje del i kunskapskraven för sig. Dessutom måste delarna i det centrala innehållet kopplas ihop med respektive mål.

7. Synpunkter på de olika modellerna och stödverktyget

Referensskolornas synpunkter

De skolor som ingick i pilotstudien kring ALF 1201 (se ovan) har också beretts möjligheter att ge sina synpunkter på de olika modellerna samt på stödverktyget för att strukturera ämnesplaner.

Referensskolorna påpekar att vissa branscher inte vill acceptera alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildningen. Man ser särskilt problem för utbildningar som leder till certifieringar, till exempel fordons- och transportprogrammet och el- och energiprogrammet. Man menar också att alternativa ämnesplaner ställer stora krav på handledaren och dennes förmåga att dokumentera det eleven gör på arbetsplatsen. Flera påpekar dock att alternativa ämnesplaner behövs eftersom det krävs större flexibilitet än vad systemet i Gy 2011 tillåter.

När det gäller alternativa ämnesplaner enligt modell 1 uttrycker de flesta sig positivt om förslaget. De anser att utbildningsgången ger god chans till anställningsbarhet och att progressionen är tydlig. De ser det också som en fördel att lärlingsutbildningen kan anpassas mer till företagens verksamhet och att kurserna i ämnet yrkeskunskap har en bra omfattning. Skolorna framhåller även att yrkesutgångarna tydliggörs.

Flera anser att ämnet yrkesorientering i stort motsvarar de programgemensamma ämnena på flera program och därmed underlättas övergång till lärlingsutbildning för elever som har börjat med skolförlagd yrkesutbildning. Andra tror att det kan bli problem med övergången eftersom modell 1 täcker in elevens hela studiegång. Några tycker att ämnet yrkesbreddning kunde vara större, 200-400 poäng, alternativt att eleverna skulle kunna läsa kursen i ämnet flera gånger mot olika breddningsområden. Några av referensskolorna är rädda för att stora kurser i yrkeskunskap riskerar att urholka progressionen i utbildningen. De befärar att likvärdigheten äventyras och att lärlingsutbildningen blir en ”b-variant”, dvs. ett sämre alternativ. Detta var något som drabbade ALF-kursen i lärlingsförsöket.

När det gäller alternativa ämnesplaner enligt modell 2 uttrycker sig flera referensskolor positivt om förslaget. De anser att denna modell innebär stor flexibilitet och att det blir lätt för elever att byta från skolförlagd utbildning till lärlingsutbildning eller vice versa. Referensskolorna ser också att detta förslag är det som är mest likt ALF-kursen men att Skolverket genom att dela upp den i mindre ämnen/kurser löst en del av de problem som fanns i ALF-kursen. Referensskolorna tror också att en kombination av alternativa ämnesplaner och redan nationellt fastställda ämnesplaner gör det lättare att få acceptans för utbildningen hos vissa branscher. Man anser dock att modellen signalerar på ett mindre tydligt sätt att det är en lärlingsutbildning och att modellen inte lika tydligt som i modell 1 pekar mot en specifik yrkesutgång. Skolorna ser också en risk i att elevernas utbildningsgång kan komma att bestå av överlappande kunskapsområden när man kombinerar alternativa ämnesplaner med andra ämnesplaner. Därmed skulle eleverna få betyg på ”samma kunskaper” två gånger.

När det gäller alternativa ämnesplaner utan centralt innehåll enligt modell 3 är de flesta negativa till förslaget. Visserligen anser man att modellen är flexibel och att den är lätt att anpassa till föränd-

rade branschkrav och eventuellt nya yrken, men man anser att modellen inte garanterar en likvärdig utbildning eftersom det centrala innehållet saknas.

När det gäller förslag till hjälpmedel och stödverktyg – en modell för att strukturera de nationella ämnesplanerna anser referensskolorna att detta förslag garanterar en likvärdig utbildning eftersom betygssättning sker i det redan fastställda systemet. Skolorna är positiva till att få ett planeringsverktyg för att underlätta den planering som lärarna måste göra. Förslaget kan dock inte, enligt skolorna, ersätta alternativa ämnesplaner.

Att kombinera kurser genom att stuva om i mål och innehåll men att betygssätta enligt gällande kurser kan enligt referensskolorna innebära en risk för otydlighet kring när en elev har fullföljt en specifik kurs och när hon eller han ska betygssättas. Eleverna kan också, enligt referensskolorna, få svårt att se vilken eller vilka kurser de går och hur betygssättning görs.

Nationella programrådets synpunkter

Samtliga nationella programråd fick på ett tidigt stadium ta del av de tre modellerna för alternativa ämnesplaner samt tankarna med ett stödverktyg för att strukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildningen. Över lag är de nationella programråden positiva till stödverktyget medan flera av råden är negativa till alternativa ämnesplaner överhuvudtaget. De nationella programråd som är negativa till alternativa ämnesplaner är främst oroad för att likvärdigheten i utbildningarna kommer att äventyras. Råden har deltagit i arbetet med att ta fram de nationella ämnesplanerna och anser att dessa ämnesplaner garanterar en kvalificerad yrkesutbildning, medan alternativa ämnesplaner med öppnare skrivningar och en otydligare progression skulle äventyra kvaliteten i utbildningen.

De nationella programråden för bygg- och anläggningsprogrammet (BA), fordons- och transportprogrammet (FT), handels- och administrationsprogrammet (HA) samt hantverksprogrammet (HV) har också fått ta del av de utarbetade förslagen på alternativa ämnesplaner för respektive program. Programråden har följande synpunkter på de utarbetade förslagen:

Det nationella programrådet för *bygg- och anläggningsprogrammet* anser att det inte med de alternativa ämnesplanerna går att säkerställa att eleven får samma kunskaper som med de fastställda ämnesplanerna vilket kan innebära att elevernas kunskaper inte lever upp till branschens krav. De redan fastställda nationella ämnesplanerna är avstämda mot branschens krav. Vidare anser programrådet att det inte behövs mer generella ämnesplaner, utan att det snarare behövs tydligare vägledning till företagen om vad som krävs för att utbildningen ska täcka centralt innehåll och mål.

Det nationella programrådet för *fordons- och transportprogrammet* anser att lärlingsutbildningen ska ha samma ämnesplaner som den skolförlagda utbildningen för att garantera likvärdighet och kvalitet.

Det nationella programrådet för *handels- och administrationsprogrammet* anser att det ska vara samma ämnesplaner för lärlingsutbildning som för skolförlagd utbildning för att underlätta vid byte av studieväg och för att säkerställa en likvärdig utbildning. Lärlingsutbildningen får inte vara otydligare än den skolförlagda utbildningen. Programrådet anser att Skolverket istället bör satsa på stödmaterial för lärlingsutbildningen.

Det nationella programrådet för *hantverksprogrammet* anser att alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildning inte behövs. Det blir komplicerat för skolorna att behöva hantera både de ordinarie ämnesplanerna och de alternativa ämnesplanerna. Dessutom kan likvärdigheten i utbildningarna äventyras.

Expertgruppernas synpunkter

De expertgrupper som varit med och arbetat fram förslagen till alternativa ämnesplaner har också värderat de olika alternativen och lämnat synpunkter.

När det gäller de alternativa ämnesplanerna i modell 1 uttrycker sig ett flertal av experterna positivt om förslaget då det finns en tydlig progression i utbildningsgången. De anser även att strukturen tydligt pekar mot en yrkesutgång.

Andra fördelar med modell 1, enligt experterna, är att det under första året är lätt att byta studieväg mellan lärlingsutbildning och skolförlagd utbildning. Ämnet yrkesorientering motsvarar nämligen i stort de programgemensamma ämnena.

Experterna uppskattar särskilt ämnet yrkesreflektion och hur det involverar eleven i hans eller hennes egen läroprocess eftersom ämnet bygger på att eleven reflekterar över sina erfarenheter från apl-arbetsplatsen.

Nackdelar som framkommit är att inte alla yrkesutgångar ryms i denna modell. Ett antal program har i sitt utbud yrken som bygger på behörighet i specifika nationella kurser, till exempel inom inriktningen transport på fordons- och transportprogrammet.

Ytterligare en nackdel enligt experterna är att ämnesplaner som ska omfatta ett helt program kan bli för allmänna. Här ser experterna en risk för att styrningen blir för svag och att målet med en likvärdig utbildning kanske inte kan garanteras.

När det gäller alternativa ämnesplaner enligt modell 2 ser experterna många fördelar med modellen då den ligger nära de nationella programmens programstruktur. Elever på lärlingsutbildningen kommer enligt denna modell att läsa ett flertal kurser från de redan nationellt fastställda ämnesplanerna. De alternativa ämnesplanerna omfattar bara en del av lärlingsutbildningen. Detta ger en god flexibilitet för huvudmannen och underlättar vid byte av studieväg för eleven. De större kurserna i de alternativa ämnesplanerna tillåter ändå en viss anpassning av lärlingsutbildningen till arbetsplatsens verksamhet. I förslaget från handels- och administrationsprogrammet omfattar de alternativa ämnesplanerna två kurser om 300 poäng vardera.

Många kurser i redan fastställda ämnesplaner har återkommande innehåll som rör till exempel kundkontakter, hälsa, miljö och säkerhet. Enligt experterna kan det bli svårt att säkra denna typ av innehåll när innehållet i kurserna nu förs samman i en alternativ ämnesplan. Det finns risk att vissa aspekter faller bort eller att innehållet inte får lika stort utrymme.

När det gäller alternativa ämnesplaner utan centralt innehåll enligt modell 3 anser experterna att fördelarna till stor del är desamma som i modell 1. I modell 3 finns dock andra nackdelar och svårigheter utöver de som finns i modell 1.

En sådan nackdel är att ämnesplanerna, utöver avsaknaden av centralt innehåll, kommer att avvika till formen från de nationellt fastställda ämnesplanerna. Ett uteblivet centralt innehåll

kräver nämligen en mer detaljrik syftestext, mål med exempel och mer omfattande kunskapskrav för att säkerställa likvärdighet.

Experterna ser i exemplet från hantverksprogrammet (se bilaga 3) även problem med att formulera likalydande mål för både service- och tillverkningsyrken eftersom dessa yrken skiljer sig så mycket åt. Det innebär, enligt experterna, att det i denna modell kan behövas parallella ämnesplaner även inom en inriktning.

När det gäller förslag till hjälpmedel och stödverktyg – en modell för att strukturera de nationella ämnesplanerna ser experterna positivt på förslaget eftersom eleverna i detta förslag kommer att läsa samma kurser som i skolförlagd utbildning och därmed garanteras likvärdighet och kvalitet. Dessutom kan detta verktyg användas för utbildningar mot alla yrkesutgångar, även för de yrken som har certifieringskrav.

Experterna ser även fördelen att detta verktyg kan underlätta dokumentation av de arbetsuppgifter eleverna utför på arbetsplatsen och hur dessa uppgifter är kopplade till det centrala innehållet och till specifika mål.

Experterna befärar dock att när de fastställda ämnesplanerna bryts upp och mål och centralt innehåll sammanförs förloras överblicken. Utan ämnesplanernas struktur utgör målen och det centrala innehållet en så komplex massa att det även med hjälp av ett verktyg blir svårt att få en överblick över var i utbildningen eleven befinner sig och hur läraren ska veta när det är dags för betygssättning. Det kan också bli svårt för lärarna att bedöma om en elev riskerar att inte uppnå målen i en viss kurs. Experterna anser dessutom att det finns en risk att skolorna ska utnyttja systemet för att hålla alla kurser ”öppna” till slutet av utbildningen så att eleverna ska få så höga betyg som möjligt. Verktyget måste kunna skapa någon form av tidsbestämda kunskapsblock som talar om när en kurs är slut. Dessutom bör det kunna varna för om något centralt innehåll saknas.

Verktyget måste enligt experterna vidare kunna koppla ett specifikt centralt innehåll till sitt eller sina mål. Det är även viktigt att verktyget säkerställer att det centrala innehåll som återkommer i flera kurser, till exempel lagar och andra regler samt arbetsmiljö och säkerhet, får tillräckligt stort utrymme och behandlas ur de perspektiv som ämnesplanerna kräver.

Experterna befärar också att systemet kommer att flytta fokus från kvalitet till kvantitet. När det centrala innehållet delas upp och bryts ut ur sitt sammanhang finns det en risk för att det blir till en check-lista som ska prickas av.

Ett välfungerande verktyg skulle även kunna användas för planering av skolförlagda elevers apl-undervisning menar experterna. Slutligen är det, enligt experterna, viktigt att verktyget blir tydligt och lättanvänt för både lärare, elev och handledare.

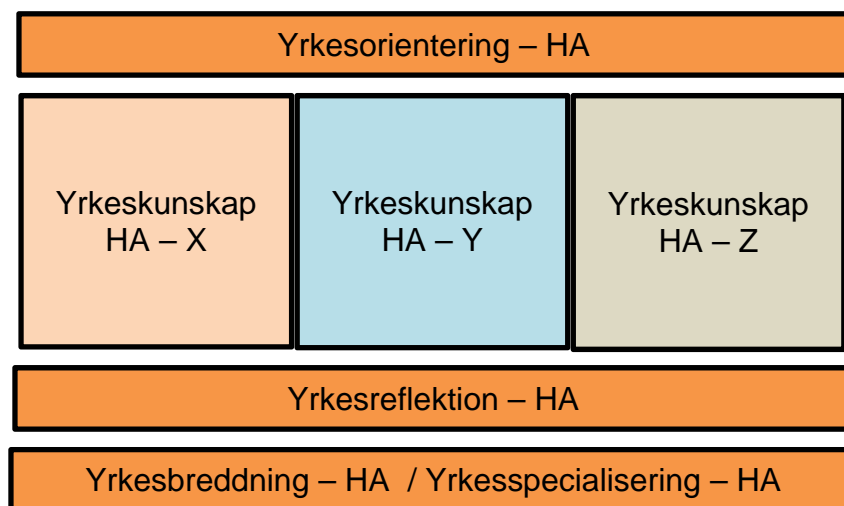
8. Skolverkets diskussion och värdering

Modell 1

I modell 1 har Skolverket valt att dela upp studievägen i minst tre ämnesplaner för att skapa en tydligare progression genom utbildningen. Indelningen i tre ämnen motsvarar också de önskemål som framkom i erfarenheter från ALF-kursen. Ämnet *yrkesorientering* ska ge eleverna en introduktion i yrket och förbereda eleven för sitt arbete på arbetsplatsen. Förbereda för arbete

ska inte förstås som att ämnet läses huvudsakligen skolförlagt även om delar av ämnet troligen kommer att vara skolförlagda. Fördelen med ämnet yrkesorientering i en lärlingsutbildning är att eleven utifrån det företag där hon eller han befinner sig ska utveckla kunskaper om yrket, yrkets villkor och branschen. Detta till skillnad från de programgemensamma ämnena som ofta utgår från ett branschperspektiv. I ämnet *yrkeskunskap* med flera kurser som garanterar en progression utvecklar eleven huvuddelen av sitt yrkeskunnande. Även om det i ämnet yrkeskunskap ryms ett stort mått av reflektion över sitt yrkesutövande kan det ibland på arbetsplatsen vara svårt att få utrymme för mer fördjupad yrkesreflektion eftersom eleven oftast befinner sig i produktionen. Därför föreslår Skolverket ämnet *yrkesreflektion*, som bör skolförläggas. I detta ämne kan elever från olika arbetsplatser tillsammans reflektera över och diskutera sina erfarenheter. Beroende av programmets karaktär föreslår Skolverket också *breddnings-* och *specialiseringsämnen*. Här får eleverna möjlighet att fördjupa sitt yrkeskunnande ytterligare.

Skolverket har valt att göra förslagen till de alternativa ämnesplanerna i modell 1 *programspecifika* för att styrningen inte ska bli för svag och för bibehållen kvaliteten i yrkesutbildningen. Se till exempel förslaget för bygg- och anläggningsprogrammet i bilaga 1. I utvärderingen av ALF-kursen framkom önskemål om programspecifika ämnesplaner för lärlingsutbildning (se ovan). För flera program kan det bli aktuellt med parallella, mer specifika ämnesplaner mot olika yrkesutgångar för att garantera kvaliteten i yrkesutbildningen, till exempel på handels- och administrationsprogrammet. Även med parallella kurser i yrkeskunskap för ett program så bibehålls den tredelade grundstrukturen för modell 1 (se bild nedan).

I de förslag som Skolverket har arbetat fram motsvarar det inledande ämnet yrkesorientering i stort ett programs programgemensamma kurser. Detta möjliggör för en elev som går skolförlagd yrkesutbildning att efter ett års studier byta till lärlingsutbildning med alternativa ämnesplaner eller vice versa. I det redovisade exemplet från bygg- och anläggningsprogrammet (bilaga 1) är den alternativa ämnesplanen yrkesorientering innehållsmässigt identisk med de två programgemensamma kurserna. Även om målen och det centrala innehållet inte är identiska, som i

fallet med handels- och administrationsprogrammet, bedömer Skolverket att de ändå leder till en likvärdig utbildning, om än inte identisk.

Förslagen till de alternativa ämnesplanernas kurser omfattar generellt sett fler poäng än de redan fastställda. Detta för att det möjliggör ett mer flexibelt upplägg av lärandet som kan anpassas till arbetsplatsens verksamhet. Enligt förslaget är elevens utbildningsväg uppdelad i flera programspecifika ämnen och kurser med en inbyggd ökad progression. Därmed bedömer Skolverket att styrningen och progressionen i utbildning blir tydlig även om kurserna är stora.

De alternativa ämnesplanerna i modell 1 skapar en struktur mot en eller flera yrkesutgångar. För vissa program där vägen mot en yrkesutgång inte är så tydlig i den nationellt fastställda programstrukturen, till exempel i handels- och administrationsprogrammet, skapar modell 1 en tydligare väg för en lärlingselev mot en specifik yrkesutgång. Systemet understödjer en fördjupning av yrkeskunnandet. De alternativa ämnesplanerna med sin enkla struktur och med få och stora kurser är också lätta att kommunicera med handledaren på arbetsplatsen och med eleven.

Modell 2

Förslagen i modell 2 innebär att eleverna läser de redan fastställda programgemensamma karaktärsämnena. De alternativa ämnesplanerna kommer in först på inriktningsnivå och programfördjupningsnivå. De alternativa ämnesplanerna kan antingen kombinera kunskaper från olika ämnen i större ”kunskapsblock” eller samla innehåll från flera kurser inom ett ämne till en kurs. I exemplet från handels- och administrationsprogrammet (se bilaga 2) består kursen service och försäljning, 300 poäng, av innehåll från kurserna personlig försäljning 1–3 och inom bygg- och anläggningsprogrammet omfattar förslaget i ämnet yrkeskunskap – husbyggnad två kurser om totalt 700 poäng vilket motsvarar den redan fastställda ämnesplanen husbyggnad som består av fyra kurser. I förslagen omfattar alltså kurserna fler poäng än kurserna i de redan fastställda ämnesplanerna vilket möjliggör ett mer flexibelt upplägg av lärandet som kan anpassas till arbetsplatsens verksamhet. Till skillnad från i modell 1 är dock denna flexibilitet begränsad till en del av utbildningen. På handels- och administrationsprogrammet omfattar till exempel de alternativa ämnesplanerna totalt 600 poäng.

I modell 2 är det lättare för elever som vill byta till eller från lärlingsutbildning än i modell 1 eftersom utbildningen i denna modell i stort överensstämmer med utbildningen i det redan fastställda systemet. Likvärdigheten är alltså hög men modellen utgör inte i samma utsträckning som modell 1 ett tydligt ”lärlingsspar” mot en specifik yrkesutgång eftersom de alternativa ämnesplanerna bara utgör en del av utbildningen. Även om många branscher är negativa till alternativa ämnesplaner så kan denna modell, som avviker minst från de befintliga programstrukturerna, eventuellt få en större acceptans.

I förslaget till modell 2 har Skolverket för vissa program skapat parallella ämnesplaner, till exempel för bygg- och anläggningsprogrammet där ämnesplanerna är inriktningspecifika. Ett motiv för detta är att tydliggöra på vilket sätt de alternativa ämnesplanerna kan kombineras med andra ämnesplaner i utbildningen. Ett problem med denna modell är nämligen att det finns risk för överlappning av kunskaper när man kombinerar alternativa ämnesplaner med redan fastställda ämnesplaner. I bilaga 2 redovisar Skolverket förslag på hur de alternativa ämnesplanerna kan kombineras med redan fastställda ämnesplaner inom handels- och administrationsprogrammet.

Modell 3

Upplägget i modell 3 liknar det i modell 1 med tre programspecifika ämnen – *yrkesorientering*, *yrkeskunskap* och *yrkesreflektion*. Se även Skolverkets beskrivning av modell 1 när det gäller poängomfattning (1400/1600/1800 poäng).

Tanken bakom modellen är att ämnesplanernas flexibilitet blir större genom att det centrala innehållet är borta. För att modellen inte ska förlora för mycket styrkraft har visst centralt innehåll flyttats till målen och då fått en mer generell karaktär. Förslaget från hantverksprogrammet (se bilaga 3) har utbyggda mål som dessutom innehåller förklarande exempel. Att ha exempel i målen bryter mot hur målen är konstruerade i tidigare beslutade ämnesplaner och skulle kunna innebära risk för en bristande likvärdighet eftersom målen i vissa delar blir valbara.

Modellen gör att lärandet lätt kan anpassas till arbetsplatsens verksamhet, dvs. flexibiliteten är hög, men Skolverket bedömer att styrningen blir för svag med denna modell och att likvärdigheten därmed inte kan garanteras. Detta är också något som referensskolorna påpekat.

Ett stödverktyg

Ett fullt utvecklat stödverktyg för att omstrukturera innehållet i de nationella ämnesplanerna skulle minska skolornas behov av alternativa ämnesplaner även om referensskolorna anser att det inte helt kan ersätta alternativa ämnesplaner. Fördelen med ett sådant verktyg är att elevernas kunskaper betygsätts i samma kurser som elever på en skolförlagd yrkesutbildning och i den meningen blir betygssättningen likvärdig. Det kräver dock att skolorna använder verktyget på ett sådant sätt att utbildningen inte förflackas. En annan fördel är att verktyget kan användas även för utbildningar som leder till yrkesutgångar med certifieringskrav, till exempel inom fordons- och transportprogrammet. Detta eftersom elevernas kunskaper betygsätts i nationella kurser som motsvarar branschens certifieringskrav.

Flera skolor arbetar redan i sin lärlingsutbildning med att på olika sätt strukturera om de nationella ämnesplanerna. Var och en gör det på sitt sätt och ofta manuellt. Ett stödverktyg som uppfyller Skolverkets krav skulle inte bara underlätta arbetet för skolorna, utan även bidra till en ökad likvärdighet.

Skolverket anser att ett stödverktyg för att strukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildning ska utvecklas. Umeå universitet har påbörjat ett forskningsprojekt med att utveckla en digital infrastruktur för utbildningsområdet. En del av denna infrastruktur är digitaliserade styrdokument och Skolverket har därför inlett ett samarbete med Umeå universitet för en metadatamärkning av kurs- och ämnesplaner. En förstudie för att utveckla stödverktyget är planerad att äga rum och utvärderas under 2013. Syftet med förstudien är att hitta former för att yrkeslärare och handledare på bästa sätt kan utveckla det arbetsplatsförlagda lärandet. Förstudien kommer även att beröra Skolverkets uppdrag om handledarutbildning och yrkesintroduktionen. Om förstudien faller väl ut kommer utvecklandet av ett fullt fungerande stödverktyg att göras inom Skolverkets uppdrag om handledarutbildning. Detta eftersom stödverktyget kommer att användas av handledare och yrkeslärare i deras kommunikation då Skolverket genom sin expertkunskap kan garantera att relationen mellan centralt innehåll och mål upprätthålls. Metadatamärkta ämnesplaner kan också användas för andra ändamål, till exempel för utbildningskontraktets bilaga och för att strukturera vuxenutbildningen i delkurser.

Kostnaden för att utveckla ett fullt fungerande verktyg bedöms av Umeå universitet till uppskattningsvis 2 miljoner kronor.

Koppling till ECVET

Det europeiska systemet för meritöverföring inom yrkesutbildning (ECVET) ska göra det möjligt för elever och studerande att bygga vidare på sina kunskaper när de rör sig mellan olika system för yrkesutbildning både utanför och inom det egna landet. ECVET syftar till att underlätta överförande, erkännande och ackumulering av läranderesultat¹ för individer som vill uppnå en viss kvalifikation. ECVET-rekommendationen² anger en rad principer och tekniska specifikationer som bland annat omfattar beskrivning av utbildningsbevis i form av moduler med motsvarande poäng.

Enligt Skolverkets tidigare analys³ ligger utformningen och regleringen av den svenska gymnasiala yrkesutbildningen väl i linje med dessa principer. Som framgår av beskrivningen av de föreslagna modellerna har de alternativa ämnesplanerna i stort sett samma grundstruktur som de befintliga ämnesplanerna. Den stora skillnaden ligger i kursernas omfattning och att kunskapsinnehållet till vissa delar har paketerats på andra sätt. Avgörande för tillämpningen av ECVET-rekommendationen är om dessa skillnader försvårar elevernas möjligheter att byta studieväg samt tillgodoräkna och bygga vidare på tidigare lärande. Skolverket har i utformningen av de alternativa ämnesplanerna tagit hänsyn till dessa aspekter men som framgår kvarstår vissa problem. Det gäller till exempel svårigheterna att definiera hur redan fastställda ämnesplaner kan kombineras med de alternativa ämnesplanerna samt riskerna med kursernas större omfattning.

En jämförelselista kan underlätta för eleverna vid byte av studieväg, studieavbrott eller vid fortsatta studier inom den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Utifrån ett ECVET-perspektiv bör det även vara möjligt för eleven att få sitt lärande dokumenterat även om studierna avbrutits mitt i en kurs och eleven därmed inte fått betyg. Dokumentation kan möjliggöra för eleven att få sina kunskaper validerade till exempel vid fortsatta studier utomlands eller inom den kommunala vuxenutbildningen.

Slutsatser

I det skolförlagda lärandet är det ämnesplanerna samt hur kurser och ämnen bygger på varandra som styr progressionen i lärandet. Det skolförlagda lärandet anpassar organiserandet av lärandet efter styrdokumentet. I det arbetsplatsförlagda lärandet är lärsituationen i mycket större utsträckning given och det är inom denna givna situation som lärandet sker. Det ställer andra krav på utbildningens flexibilitet. Denna flexibilitet kan uppnås på två sätt – antingen med hjälp av stödverktyget eller med hjälp av alternativa ämnesplaner.

¹ Läranderesultat (learning outcomes) definieras som vad en inlärare vet, förstår och kan göra när en lärandeprocess är avslutad, vilket uttrycks i kunskaper, färdigheter och kompetens.

² Europaparlamentets och rådets rekommendation om inrättande av ett europeiskt system för meritöverföring inom yrkesutbildning (ECVET), 2009/C 155/02.

³ Redovisning av uppdrag om införandet av det europeiska stödsystemet för meritöverföring inom yrkesutbildning (ECVET) (2012:00026).

Skolverket anser att ett stödverktyg ska utvecklas för att underlätta för skolorna att använda de redan fastställda ämnesplanerna i lärlingsutbildningen. Ett utvecklat stödverktyg skulle också kunna användas i andra sammanhang, till exempel vid ämnesövergripande undervisning. Frågan är om ett stödverktyg kan ersätta alternativa ämnesplaner. Mycket talar för det även om vissa skolor uttrycker att de behöver ha alternativa ämnesplaner. Många branscher anser också att ett stödverktyg skulle vara bättre än alternativa ämnesplaner. Skolverket anser att även om ett stödverktyg i många avseenden är att föredra framför alternativa ämnesplaner och även om branscherna är negativa till alternativa ämnesplaner kan sådana ändå ha ett värde för lärlingsutbildningen. Om regeringen anser att alternativa ämnesplaner ska utvecklas förordar Skolverket att detta görs enligt modell 1. Av de tre förslagen till alternativa ämnesplaner anser Skolverket att modell 3 är den minst intressanta. Den är visserligen flexibel men Skolverket finner att den inte på ett rimligt sätt kan garantera en likvärdig utbildning. Dessutom avviker modellen på ett strukturellt sätt från hur gymnasieskolans ämnesplaner är konstruerade vilket innebär att lärarna och eleverna måste förhålla sig till två principiellt olika typer av mål där den ena typen av mål är tvingande medan den andra innehåller val. Detta kan urholka målstyrningen.

Både modell 1 och 2 uppfyller enligt Skolverkets bedömning kraven för en likvärdig utbildning med flera programspecifika ämnen och kurser och en inbyggd ökad progression. Genom att Skolverket har valt att skriva programspecifika och ibland inriktningsspecifika alternativa ämnesplaner är kursernas centrala innehåll i modell 1 och 2 så konkret att det inte kräver den typ av dokumentation som ALF-kursen krävde. Mål och innehåll i de alternativa ämnesplanerna motsvarar i stort de redan fastställda.

För elever som gör studieavbrott blir alltid stora kurser ett problem eftersom risken att man avbryter sina studier mitt i en kurs, och därmed inte får betyg, ökar. Det är en anledning till att Skolverket i sina förslag har delat in utbildningen i flera ämnen och kurser så att kursomfattningen varierar mellan 100 och 500 poäng. Skolverket anser att denna poängomfattning krävs för att ge den flexibilitet som efterfrågas i de alternativa ämnesplanerna.

Modell 2, som har alternativa ämnesplaner för en del av utbildningen, gör det lätt för elever att under eller efter första året gå över till lärlingsutbildning och alternativa ämnesplaner. Elever kan också i år tre välja redan fastställda ämnesplaner ur programmets programfördjupning. Även för modell 1 är det möjligt för elever att gå över till lärlingsutbildning under eller efter första året eftersom ämnet yrkesorientering i Skolverkets förslag i stort har samma innehåll som de programgemensamma ämnena. Modellen tillåter även att eleverna läser redan fastställda kurser ur programmets programfördjupning eftersom de kan avstå att läsa en alternativ fördjupningskurs.

Ett problem med modell 2 är att det kan vara svårt att definiera hur redan fastställda ämnesplaner får kombineras med de alternativa ämnesplanerna för att undvika överlappningar. För att visa hur de alternativa kurserna förhåller sig till kunskapsinnehållet i de redan fastställda kurserna behövs en så kallad jämförelselista. Skolverket bedömer att detta behövs även för modell 1 för att underlätta för elever vid byte av studieväg och studieavbrott. En sådan jämförelselista behövs även ur ett ECVEF-perspektiv.

Skolverket anser att modell 1 har vissa fördelar framför modell 2. Först och främst utgör de alternativa ämnesplanerna, som täcker hela studiegången, ett tydligt lärlingsspår mot ett programs examensmål. Modell 1 har också den fördelen att eleven får möjlighet till fördjupad re-

flektion utifrån sina erfarenheter från arbetsplatsen i ämnet yrkesreflektion. I det arbetsplatsförlagda lärandet kan det ibland vara svårt att få utrymme för att ta ett steg tillbaka och reflektera över sitt görande.

Alternativa ämnesplaner oavsett modell kan inte, enligt Skolverkets bedömning, användas för alla yrkesutgångar eftersom en del branscher kräver certifieringar för yrket och certifieringarna är kopplade till de redan beslutade ämnesplanerna. Exempel på sådana yrkesutgångar är bussförare på fordonsprogrammet, anläggningsmaskinförare på bygg- och anläggningsprogrammet samt elektriker på el- och energiprogrammet.

Om regeringen beslutar att alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildningen ska utvecklas anser Skolverket att de alternativa ämnesplanerna inte ska kunna användas i skolförlagd utbildning. Detta för att inte skapa parallella spår inom den skolförlagda utbildningen. Däremot anser Skolverket att lärlingsutbildningen fortsatt ska kunna bedrivas i enlighet med de redan nationellt fastställda ämnesplanerna och programstrukturerna, dvs. att lärlingsutbildningen kan förekomma enligt två parallella strukturer med två olika typer av ämnesplaner. Ett skäl för detta är att även lärlingsutbildningen ska kunna leda till yrken som kräver certifiering eller ge särskild behörighet till högskolan på till exempel vård- och omsorgsprogrammet. Ett annat skäl är att vissa skolor anser att de redan nationellt fastställda ämnesplanerna fungerar väl även inom lärlingsutbildningen.

9. Nödvändiga författningsändringar

Beroende på vilken modell som väljs krävs olika författningsändringar. Eftersom regleringen av gymnasieskolan är komplex är det svårt att överblicka alla konsekvenser som de olika förslagen kan innebära. Nedanstående gör därför inget anspråk på att vara en komplett redogörelse av alla de förändringar av författningarna som kan behövas.

Av bilaga 3 till skollagen (2010:800) framgår till viss del vad de nationella programmen ska innehålla. Av 16 kap. 13 § framgår att Skolverket får fatta beslut om avvikelser från struktur, innehåll och examensmål för utbildningar på nationella program. Dessa beslut ska dock fattas i samband med beslut om riksrekrytering. Skolverket får även enligt 16 kap. 9 § godkänna särskilda varianter inom programmen. Detta regleras ytterligare i 5 kap. gymnasieförordningen. Frågan är om Skolverket, eller regeringen genom något annat bemyndigande, kan besluta om att det får finnas en annan struktur/alternativ väg för lärlingsutbildning inom befintliga yrkesprogram.

Frågor om gymnasieutbildningens innehåll och omfattning regleras i 4 kap. och bilaga 1 i gymnasieförordningen (2010:2039). Om Skolverket ska ta fram alternativa ämnesplaner för lärlingsutbildning kan Skolverket utnyttja det befintliga bemyndigandet i 1 kap. 4 § gymnasieförordningen om rätten att föreskriva att vissa kurser eller vissa ämnen bara får anordnas på vissa utbildningar, i detta fall de olika lärlingsutbildningarna. Tanken är att de alternativa ämnesplanerna endast får användas inom lärlingsutbildning. Vidare måste bemyndigandet i 4 kap. 8 § utnyttjas om alternativa eller överlappande kurser.

Modell 1 innebär att programgemensamma ämnen, inriktningens gemensamma karaktärsämnen och kurser i programfördjupning byts ut mot alternativa ämnesplaner. Lärlingsutbildningen kommer därför inte följa samma struktur som de nationella programmen, även om utbildning-

en kommer att uppfylla examensmålen. Alla författningar som berör vad som ska ingå i ett nationellt program måste i sådana fall ses över (till exempel 4 kap. 1 § och bilaga 1). Vidare måste Skolverket se över sina egna föreskrifter om vilka kurser som får ingå i de olika programmen, vilket i sin tur kanske kräver ett nytt bemyndigande. Vidare framgår av 8 kap. 5 § gymnasieförordningen att för att få en examen från ett yrkesprogram krävs godkända betyg på kurser inom de programgemensamma ämnena med 400 poäng. Denna reglering måste ses över om modell 1 eller 3 ska användas.

Modell 2 innebär färre författningsändringar då endast en mindre del av utbildningen kommer att beröras.

Modell 3 innebär samma författningsändringar som för modell 1 men dessutom att regleringen i 1 kap. 4 § gymnasieförordningen om vad som ingår i en ämnesplan måste ses över.

Om man i stället väljer att använda alternativet med hjälpmedel och stödverktyg för att omstrukturera de nationella ämnesplanerna för lärlingsutbildningen berörs inte regleringen om vad som ska ingå i ett program. Däremot kan det uppkomma frågor som behöver regleras om när och hur betyg ska sättas eftersom flera kurser kommer att pågå parallellt under en lång tid på utbildningen.

För elever som byter från en lärlingsutbildning med alternativa kurser och för elever som vill kunna översätta sina kurser enligt ECVET kan Skolverket behöva ta fram föreskrifter med en omvandlingslista. Skolverket behöver i sådana fall ett bemyndigande för detta.

Bilagor

Bilaga 1: Modell 1 – Programspecifika ämnesplaner

Bilaga 2: Modell 2 – Alternativa ämnesplaner som komplement till nu gällande ämnesplaner

Bilaga 3: Modell 3 – Programspecifika ämnesplaner utan centralt innehåll

Bilaga 1 – Modell 1

Innehåll:

1. Struktur för bygg- och anläggningsprogrammet (BA) i modell 1	s. 2
2. Yrkesorientering – alternativ ämnesplan för BA	s. 3
3. Yrkeskunskap – alternativ ämnesplan för BA	s. 9
4. Yrkesreflektion – alternativ ämnesplan för BA	s. 13
5. Yrkesbreddning – alternativ ämnesplan för BA	s. 16
6. Struktur för handels- och administrationsprogrammet i modell 1	s. 20

Struktur – BA

Möjlig studieväg för en lärlingselev inom bygg- och anläggningsprogrammet enligt alternativ 1

Gymnasiegemensamma ämnen	600 poäng
<hr/>	
Programgemensamma karaktärsämnen	400 poäng
<hr/>	
<i>Yrkesorientering – BA</i>	
Yrkesorientering – BA	400
<hr/>	
Inriktning och programfördjupning¹	1200 poäng
<hr/>	
<i>Yrkeskunskap – BA</i>	
Yrkeskunskap – BA 1	300
Yrkeskunskap – BA 2	500
<i>Yrkesreflektion – BA</i>	
Yrkesreflektion – BA	200
<i>Yrkesbreddning – BA</i>	
Yrkesbreddning – BA 1	100
Yrkesbreddning – BA 2	100
<hr/>	
Individuellt val	200
<hr/>	
<i>Yrkeskunskap – BA</i>	
Yrkeskunskap – BA 3	200
<hr/>	

¹ I strukturen är inte inriktning och programfördjupning uppdelad.

Yrkesorientering – bygg och anläggning

Ämnet yrkesorientering – bygg och anläggning behandlar byggandet från planeringsstadiet till färdigställande och drift. Det behandlar även bygg- och anläggningsbranschens olika yrken och arbetsvillkor.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesorientering – bygg- och anläggning ska syfta till och ge eleverna möjligheter att utveckla kunskaper och grundläggande färdigheter inom valt yrke. Dessutom ska eleverna ges möjlighet att reflektera över andra yrken inom branschen med valt yrke som utgångspunkt.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet samt kunskaper om hur man söker information om aktuella regelverk. Den ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till hälsa och säkerhet. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om yrkets ansvar för hållbar utveckling.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förståelse av ansvarstagande inom bygg- och anläggningsarbete samt förmåga att förhålla sig kritiskt till attityder och värderingar på arbetsplatsen. Undervisningen ska genomföras så att eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att tillsammans med andra reflektera över sina yrkeserfarenheter och sitt lärande. Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk och förmåga att kommunicera med såväl arbetskamrater som kunder. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och kvalitetssäkra arbetet samt reflektera över hur arbetsprocessen har påverkat resultatet.

Undervisningen ska genomföras så att teoretiska och praktiska kunskaper vävs samman till en helhet för eleverna. Arbetsuppgifter ska genomföras med metoder, verktyg och maskiner som är tidsenliga och ergonomiskt anpassade. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kreativitet, problemlösnings- och initiativförmåga samt organiseras så att eleverna får möjlighet att utföra sina uppgifter såväl individuellt som i samarbete med andra.

Undervisningen i ämnet yrkesorientering – bygg och anläggning ska ge eleven förutsättningar att utveckla följande:

1. Kunskaper om företaget om yrken och arbetsprocesser inom företaget. Vilka yrkeskategorier som finns. Fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer. Företagets roll i branschen.
2. Förmåga att söka information samt planera, organisera och utföra vanliga arbetsuppgifter.
3. Kunskaper om olika metoder, material, verktyg och maskiner.
4. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet.
5. Förmåga att göra riskbedömningar av arbetsuppgifterna.
6. Färdigheter i att följa arbetsbeskrivningar och använda ritningar.
7. Förmåga att hantera och vårda material, verktyg och maskiner.
8. Förmåga att arbeta säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.
9. Förmåga att reflektera över sina yrkeserfarenheter, utvärdera arbetsprocessen och resultatet samt att dokumentera sitt arbete.
10. Förmåga att samverka och kommunicera med andra samt använda fackspråk.

Kurser i ämnet

Yrkesorientering – BA, 400p

Yrkesorientering – BA, 400p

Kursen yrkesorientering – BA omfattar punkterna 1–10 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Olika yrken och arbetsprocesser inom företaget.
- Företagets roll i branschen.
- Informationssökning för arbetsuppgiften med hjälp av internet och på andra sätt.
- Praktiska arbetsuppgifter inom anläggning, husbyggnad, måleri och plåtslageri.
- Planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna.

- Verktyg och maskiner för olika ändamål. Handhavande och skötsel.
- Olika typer av material och deras egenskaper.
- Övergripande om lagar och andra bestämmelser samt utförandekrav.
- Arbetsmiljö, hälsa, ergonomi och säkerhet samt riskbedömningar för arbetsuppgifterna.
- Arbetsmiljöverkets och branschorganisationens krav på säkerhet samt behörigheter som är nödvändiga för arbete inom yrket.
- Grundläggande om brandrisker, brandskydd och brandfarliga varor samt elsäkerhet.
- Första hjälpen samt hjärt-lungräddning.
- Grundläggande ritningsläsning.
- Reflektion utifrån gjorda yrkeserfarenheter med lärar- och handledarstöd.
- Metoder för att dokumentera och utvärdera sitt arbete.
- Olika yrken inom bygg- och anläggningsbranschen samt studiebesök på olika arbetsplatser.
- Byggandets process från planering till färdigställande och drift samt olika aktörers funktioner och roller.
- Yrkets roll i samhället och för hållbar utveckling.
- Resursanvändning, kopplat till hållbar utveckling och företagets lönsamhet. Till exempel hantering av material, förvaring, minimering av spill samt sortering av byggavfall.
- Facktermer.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven redogör **översiktligt** för yrket, företaget och företagets roll i branschen.

Eleven planerar och organiserar samt utför med **visst** handlag enkla arbetsuppgifter. I planeringen väljer eleven **i samråd** med handledare material, verktyg, maskiner och någon metod som passar för uppgiften. Dessutom motiverar eleven **översiktligt** sina val med hänsyn till hälsa, miljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser. Eleven gör en **enkel** riskbedömning av arbetsuppgiften och anpassar vid behov, och **i samråd** med handledare, sin planering. Dessutom genomför eleven **med viss säkerhet** nödvändiga åtgärder vid ett fingerat olycksfall.

Under arbetets gång upptäcker eleven eventuella problem som uppkommer och löser dem **i samråd** med handledare. I arbetet följer eleven **i samråd** med handledare arbetsbeskrivningar och ritningar

Bilaga1 – deluppdrag 1

6 (21)
Dnr 2012:217

samt hanterar och vårdar **med viss säkerhet** material, verktyg och maskiner på ett riktigt sätt utifrån givna instruktioner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **enkel** dokumentation av arbetet. Dessutom utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med **enkla** omdömen, arbetsprocessen och resultatet. Eleven resonerar **översiktligt** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **enkla** slutsatser.

Eleven redogör **översiktligt** för vilken betydelse den egna arbetsprocessen och det egna resultatet har för en hållbar utveckling.

I arbetet samverkar och kommunicerar eleven med andra samt använder enkelt fackspråk **med viss säkerhet**.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget D

Betyget D innebär att kunskapskraven för E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Betyget C

Eleven redogör **utförligt** för yrket, företaget och företagets roll i branschen.

Eleven planerar och organiserar samt utför med **gott** handlag enkla arbetsuppgifter. I planeringen väljer eleven **efter samråd** med handledare material, verktyg, maskiner och någon metod som passar för uppgiften. Dessutom motiverar eleven **utförligt** sina val med hänsyn till hälsa, miljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser. eleven gör en riskbedömning av arbetsuppgiften **och situationen** samt anpassar vid behov, och **efter samråd** med handledare, sin planering. Dessutom genomför eleven **med viss säkerhet** nödvändiga åtgärder vid ett fingerat olycksfall.

Under arbetets gång upptäcker eleven eventuella problem som uppkommer och löser dem **efter samråd** med handledare. I arbetet följer eleven **efter samråd** med handledare arbetsbeskrivningar och ritningar samt hanterar och vårdar **med viss säkerhet** material, verktyg och maskiner på ett riktigt sätt utifrån givna instruktioner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.

Bilaga1 – deluppsdrag 1

7 (21)
Dnr 2012:217

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **noggrann** dokumentation av arbetet. Dessutom utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med **nyanserade** omdömen, arbetsprocessen och resultatet. Eleven resonerar **utförligt** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **välgrundade** slutsatser.

Eleven redogör **utförligt** för vilken betydelse den egna arbetsprocessen och det egna resultatet har för en hållbar utveckling. Dessutom redogör eleven **utförligt** för planerings- och arbetsprocesser samt för yrken inom bygg- och anläggningsbranschen.

I arbetet samverkar och kommunicerar eleven med andra samt använder enkelt fackspråk **med viss säkerhet**.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget B

Betyget B innebär att kunskapskraven för C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Betyget A

Eleven redogör **utförligt och nyanserat** för yrket, företaget och företagets roll i branschen.

Eleven planerar och organiserar samt utför med **mycket gott** handlag enkla arbetsuppgifter. I planeringen väljer eleven **efter samråd** med handledare material, verktyg, maskiner och någon metod som passar för uppgiften. Dessutom motiverar eleven **utförligt och nyanserat** sina val med hänsyn till hälsa, miljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser. Eleven gör en **välgrundad** riskbedömning av arbetsuppgiften **och situationen** samt anpassar vid behov, och **efter samråd** med handledare, sin planering efter den. Dessutom genomför eleven **med säkerhet** nödvändiga åtgärder vid ett fingerat olycksfall.

Under arbetets gång upptäcker eleven eventuella problem som uppkommer och löser dem **efter samråd** med handledare. I arbetet följer eleven **efter samråd** med handledare arbetsbeskrivningar och ritningar samt hanterar och vårdar **med säkerhet** material, verktyg och maskiner på ett riktigt sätt utifrån givna instruktioner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **noggrann och utförlig** dokumentation av arbetet. Dessutom utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med

Bilaga1 – deluppdrag 1

8 (21)
Dnr 2012:217

nyanserade omdömen, arbetsprocessen och resultatet **samt ger förslag på hur dessa kan förbättras**. Eleven resonerar **utförligt och nyanserat** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **välgrundade och nyanserade** slutsatser.

Eleven redogör **utförligt och nyanserat** för vilken betydelse den egna arbetsprocessen och det egna resultatet har för en hållbar utveckling. Dessutom redogör eleven **utförligt och nyanserat** för planerings- och arbetsprocesser samt för yrken inom bygg- och anläggningsbranschen.

I arbetet samverkar och kommunicerar eleven med andra samt använder enkelt fackspråk **med säkerhet**.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Yrkeskunskap – BA

Ämnet yrkeskunskap – BA behandlar olika arbetstekniker och arbetsprocesser inom valt målyrke, från planering och utförande till det att objektet är färdigt att användas.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkeskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar förmåga att utföra arbetsuppgifter inom valt målyrke. Undervisningen ska vidare ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om yrkets arbetstekniker och arbetsprocesser.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet samt kunskaper om hur man söker information om aktuella regelverk. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till hälsa och säkerhet. Den ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om yrkets ansvar för hållbar utveckling.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förståelse av yrkesrollen och av ansvarstagande inom valt yrke. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla förståelse av företags villkor. Undervisningen ska genomföras så att eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att tillsammans med andra reflektera över sina yrkeserfarenheter och sitt lärande. Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk och förmåga att kommunicera med såväl arbetskamrater som kunder. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och kvalitetssäkra arbetet samt reflektera över hur arbetsprocessen har påverkat resultatet.

Undervisningen ska genomföras så att teoretiska och praktiska kunskaper vävs samman till en helhet för eleverna. Arbetsuppgifter ska genomföras med metoder, verktyg och maskiner som är tidsenliga och ergonomiskt anpassade. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kreativitet, problemlösnings- och initiativförmåga samt organiseras så att eleverna får möjlighet att utföra sina uppgifter såväl individuellt som i samarbete med andra.

Undervisningen i ämnet yrkeskunskap – BA ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att söka information samt planera, organisera och utföra vanliga arbetsuppgifter.
2. Kunskaper om olika metoder, material, verktyg och maskiner.
3. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet.
4. Förmåga att göra riskbedömningar av arbetsuppgifterna.

Bilaga1 – deluppdrag 1

10 (21)
Dnr 2012:217

5. Färdigheter i att följa arbetsbeskrivningar och använda ritningar.
6. Förmåga att hantera och vårda material, verktyg och maskiner samt att arbeta säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.
7. Förmåga att reflektera över sina yrkeserfarenheter, utvärdera arbetsprocessen och resultatet samt att dokumentera sitt arbete.
8. Kunskaper om vad hållbar utveckling innebär i yrket.
9. Kunskaper om företagande och entreprenörskap inom yrket.
10. Förmåga att samverka och kommunicera med andra samt använda fackspråk.

Kurser i ämnet

Yrkeskunskap – BA 1 300p

Yrkeskunskap – BA 2 500p, som bygger på kursen yrkeskunskap – BA 1.

Yrkeskunskap – BA 3 200p, som bygger på kursen yrkeskunskap – BA 2.

Yrkeskunskap – BA 1, 300 poäng

Kursen yrkeskunskap - BA 1 omfattar punkterna 1–10 under rubriken Ämnets syfte. I kursen behandlas grundläggande kunskaper i ämnet.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Informationssökning för arbetsuppgiften med hjälp av internet och på andra sätt.
- Planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna. Till exempel enklare kostnadsberäkningar.
- Arbetsmetoder inom valt yrke.
- Arbetstekniker för utförande av respektive arbetsmetod i valt yrke.
- Olika typer av material och deras egenskaper.
- Verktyg och maskiner för olika ändamål. Handhavande och skötsel.
- Lagar och andra bestämmelser om arbetsmiljö, hälsa och säkerhet. Ergonomiskt arbetssätt.
- Olika typer av risker förknippade med arbetsuppgifterna samt metoder för att göra riskbedömningar.
- Tolkning av ritningar, arbetsbeskrivningar och utförandekrav samt muntliga och skriftliga instruktioner.

- Problemlösning i samband med arbetsuppgifterna.
- Metoder för att utvärdera sitt arbete.
- Hållbart byggande. Hantering av material, till exempel förvaring, minimering av spill samt sortering av byggavfall och restprodukter. Resursanvändande kopplat till arbetsuppgiften.
- Krav på behörighet och säkerhet i arbetet för målyrket.
- Facktermer i relation till arbetsuppgiften.

Kurs yrkeskunskap – BA 2, 500 poäng

Kursen yrkeskunskap – BA 2 omfattar punkterna 1–10 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Informationssökning med hjälp av internet och på andra sätt. Planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna.
- Arbetsprocesser från planering till färdigt resultat.
- Olika typer av material som används och deras egenskaper.
- Olika typer av verktyg och maskiner för olika ändamål. Handhavande och skötsel.
- Branschens krav och villkor i förhållande till kunder, medarbetare och andra yrkeskategorier.
- Behörighet och säkerhet i arbetet gällande målyrket.
- Bedömning av risker för att förebygga olycksfall, brand eller skada inför ett arbetsmoment.
- Förebyggande av olycksfall på arbetsplatsen genom att utföra egenkontroll samt använda säkerhetsföreskrifter och personlig skyddsutrustning. Ergonomiska hjälpmedel.
- Tolkning av ritningar, arbetsbeskrivningar och utförandekrav samt muntliga och skriftliga instruktioner.
- Metoder för dokumentation och kvalitetssäkring av arbetet.
- Yrkets roll för hållbar utveckling, till exempel hantering av material, minimering av spill samt sortering av byggavfall. Ekonomi och resursutnyttjande.
- Fördjupande reflektion utifrån gjorda yrkeserfarenheter med lärar- och handledarstöd.
- Entreprenörskap och företagande inom yrkesområdet.
- Faktorer som påverkar kommunikation och samarbete på arbetsplatsen och med kunder, till exempel, hänsynstagande och ansvarstagande samt kundbemötande.

Yrkeskunskap – BA 3, 200 poäng

Kursen yrkeskunskap – BA 3 omfattar punkterna 1–8 samt 10 under rubriken Ämnets syfte med särskild betoning på punkterna 2, 5 och 6.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Informationssökning för arbetsuppgiften med hjälp av internet och på andra sätt.
- Avancerade planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna.
- Utvecklade arbetsmetoder inom valt yrke.
- Utvecklade arbetstekniker för utförande av respektive arbetsmetod i valt yrke.
- Olika typer av material och deras egenskaper.
- Verktyg och maskiner för olika ändamål. Handhavande och skötsel.
- Lagar och andra bestämmelser om arbetsmiljö, hälsa och säkerhet. Ergonomiskt arbetssätt.
- Olika typer av risker förknippade med arbetsuppgifterna samt metoder för att göra riskbedömningar.
- Utmanande problemlösning i samband med arbetsuppgifterna.
- Metoder för dokumentation och kvalitetssäkring av arbetet.
- Fördjupande reflektion utifrån gjorda yrkeserfarenheter med lärar- och handledarstöd.
- Hållbart byggande. Hantering av material, till exempel förvaring, minimering av spill samt sortering av byggavfall och restprodukter. Resursanvändande kopplat till arbetsuppgiften.
- Facktermer i relation till arbetsuppgiften.

Yrkesreflektion – BA

Ämnet yrkesreflektion – BA behandlar erfarenheter från det arbetsplatsförlagda lärande samt arbete med anläggning och/eller byggnation ur ett brett samhällsperspektiv.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesreflektion – BA ska syfta till att eleverna utvecklar förmåga att reflektera över sitt yrkesutövande och sina lärprocesser. Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om yrket och dess arbetstekniker. Genom undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att utveckla förståelse av yrkets roll i arbetslivet och samhället och för sin roll i företagets verksamhet. Dessutom ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om branschen och branschens utvecklingsmöjligheter.

Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om krav på säkerhet, miljö och kvalitet inom branschen samt förståelse av hur lagar och andra bestämmelser påverkar arbetet. Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga till ansvarstagande, initiativförmåga och problemlösning. Genom undervisningen ska eleverna utveckla förmåga att förhålla sig kritiskt till attityder och värderingar på arbetsplatsen. Dessutom ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmågan att samarbeta och kommunicera med andra samt att använda begrepp som är relevanta för yrket. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och kvalitetssäkra arbeten samt reflektera över hur arbetsprocesser påverkar resultat.

Undervisningen ska genomföras så att eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att tillsammans med andra reflektera över sina yrkeserfarenheter och sitt lärande och ska organiseras så att eleverna får arbeta både självständigt och i grupp.

Undervisningen i ämnet yrkesreflektion – BA ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att reflektera och utvärdera olika arbetsprocesser, resultat och kvalitet.
2. Förmåga att reflektera över miljö- och säkerhetsfrågor i relation till arbetet.
3. Kunskaper om vad hållbar utveckling innebär i bygg- och anläggningsbranschen.
4. Förståelse för hur det egna sättet att lära påverkar arbetet.

5. Förmåga att reflektera över gjorda yrkeserfarenheter.
6. Förmåga att reflektera över yrkeskultur, yrkesidentitet och värderingar på arbetsplatsen.
7. Kunskaper om företagandets villkor och hur det påverkar individ och samhälle.
8. Förmåga att samarbeta och kommunicera med andra samt att använda begrepp och uttryck som är relevanta för ämnesområdet.

Kurser i ämnet

Yrkesreflektion – BA, 200 poäng

Yrkesreflektion – BA, 200 poäng

Kursen yrkesreflektion – BA omfattar punkterna 1–8 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Arbetsprocesser från planering till färdigt resultat.
- Olika typer av läroprocesser.
- Kvalitetskrav inom yrkesområdet.
- Olika sätt att dokumentera och utvärdera arbetsprocesser och resultat.
- Yrkesroller, yrkeskultur och yrkesidentitet samt arbetsmiljö och andra arbetsförhållanden inom branschen.
- Arbetsförhållanden på elevernas olika apl-arbetsplatser.
- Förebyggande av olycksfall på elevernas olika apl-arbetsplatser, egenkontroll, säkerhetsföreskrifter och personlig skyddsutrustning. Ergonomiska hjälpmedel
- Bedömning av risker för att förebygga olycksfall, brand eller skada inför ett arbetsmoment.
- Branschens roll för hållbar utveckling, till exempel förvaring, hantering av material, minimering av spill och sortering av byggavfall. Ekonomi och resursutnyttjande.
- Resursanvändning, kopplat till hållbar utveckling och företagets lönsamhet.
- Hur naturolyckor och klimatförändringar påverkar kraven på byggkonstruktioner samt säkerheten i befintlig och framtida byggnation.
- Entreprenörskap och företagandets villkor inom branschen.
- Begrepp och uttryck som är relevanta för yrkesområdet.

Bilaga1 – deluppdrag 1

15 (21)
Dnr 2012:217

- Faktorer som påverkar kommunikation och samarbete på arbetsplatsen.
- Arbete hos kund, till exempel kundbemötande, hänsynstagande och ansvarstagande.

Yrkesbreddning – BA

Ämnet yrkesbreddning – BA behandlar grundläggande arbetsmetoder och arbetstekniker inom ett område närliggande det valda yrket.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesbreddning – BA ska syfta till att eleverna utvecklar förmåga att utföra grundläggande arbetsuppgifter inom ett område närliggande det valda yrket. Den ska vidare ge eleverna möjlighet att utveckla grundläggande kunskaper om vanligt förekommande verktyg, arbetsmetoder, arbetsprocesser och utförandekrav inom det specifika yrkesområdet.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet samt kunskaper om hur man söker information om aktuella regelverk. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till hälsa och säkerhet. Den ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om yrkets ansvar för hållbar utveckling.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förståelse av yrkesrollen och av ansvarstagande inom yrket. Undervisningen ska genomföras så att eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att tillsammans med andra reflektera över sina yrkeserfarenheter och sitt lärande. Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk och förmåga att kommunicera med såväl arbetskamrater som kunder. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och kvalitetssäkra arbetet samt reflektera över hur arbetsprocessen har påverkat resultatet.

Undervisningen ska genomföras så att teoretiska och praktiska kunskaper vävs samman till en helhet för eleverna. Arbetsuppgifter ska genomföras med metoder, verktyg och maskiner som är tidsenliga och ergonomiskt anpassade. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kreativitet, problemlösnings- och initiativförmåga samt organiseras så att eleverna får möjlighet att utföra sina uppgifter såväl individuellt som i samarbete med andra.

Undervisningen i ämnet yrkesbreddning – BA ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att söka information samt planera, organisera och utföra vanliga arbetsuppgifter.
2. Kunskaper om olika metoder, material, verktyg och maskiner.

Bilaga1 – deluppdrag 1

17 (21)
Dnr 2012:217

3. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet.
4. Förmåga att göra riskbedömningar av arbetsuppgifterna.
5. Färdigheter i att följa arbetsbeskrivningar och använda ritningar.
6. Förmåga att hantera och vårda material, verktyg och maskiner samt att arbeta säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.
7. Förmåga att reflektera över sina yrkeserfarenheter, utvärdera arbetsprocessen och resultatet samt att dokumentera sitt arbete.
8. Kunskaper om vad hållbar utveckling innebär i yrket.
9. Förmåga att samverka och kommunicera med andra samt använda fackspråk.

Kurser i ämnet

Yrkesbreddning – BA 1, 100 poäng, som bygger på kursen yrkesorientering – BA. Kursen kan läsas flera gånger med olika innehåll.

Yrkesbreddning – BA 2, 100 poäng, som bygger på kursen yrkesbreddning – BA 1. Kursen kan läsas flera gånger med olika innehåll.

Yrkesbreddning – BA 1, 100 poäng

Kursen yrkesbreddning – BA 1 omfattar punkterna 1–9 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Informationssökning för arbetsuppgiften med hjälp av internet och på andra sätt.
- Enklare planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna. Till exempel enklare kostnadsberäkningar.
- Grunderna inom yrket, till exempel teorier, arbetsmetoder och arbetstekniker.
- Vanligt förekommande material och deras egenskaper.
- Vanligt förekommande verktyg och maskiner. Handhavande och skötsel.
- Lagar och andra bestämmelser om arbetsmiljö, hälsa och säkerhet. Ergonomiskt arbetssätt.

- Olika typer av risker förknippade med arbetsuppgifterna samt metoder för att göra riskbedömningar.
- Tolkning av ritningar, arbetsbeskrivningar och utförandekrav samt muntliga och skriftliga instruktioner.
- Enklare problemlösning i samband med arbetsuppgifterna.
- Metoder för att utvärdera och dokumentera sitt arbete.
- Hållbart byggande. Hantering av material, till exempel förvaring, minimering av spill samt sortering av byggavfall och restprodukter. Resursanvändande kopplat till arbetsuppgiften.
- Facktermer i relation till arbetsuppgiften.

Yrkesbreddning – BA 2, 100p

Kursen yrkesbreddning – BA 2 omfattar punkterna 1–9 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Informationssökning för arbetsuppgiften med hjälp av internet och på andra sätt.
- Planeringar och beräkningar för att lösa arbetsuppgifterna.
- Inom yrket vanligt förekommande teorier, arbetsmetoder och arbetstekniker.
- Vanligt förekommande material och deras egenskaper.
- Verktyg och maskiner. Handhavande och skötsel.
- Lagar och andra bestämmelser om arbetsmiljö, hälsa och säkerhet. Ergonomiskt arbetssätt.
- Olika typer av risker förknippade med arbetsuppgifterna samt metoder för att göra riskbedömningar.
- Tolkning av ritningar, arbetsbeskrivningar och utförandekrav samt muntliga och skriftliga instruktioner.
- Problemlösning i samband med arbetsuppgifterna.
- Metoder för att utvärdera och dokumentera sitt arbete.

Bilaga1 – deluppdrag 1

19 (21)
Dnr 2012:217

- Hållbart byggande. Hantering av material, till exempel förvaring, minimering av spill samt sortering av byggavfall och restprodukter. Resursanvändande kopplat till arbetsuppgiften.
- Facktermer i relation till arbetsuppgiften.

Struktur – HA

Möjlig studieväg för en lärlingselever inom handels- och administrationsprogrammet enligt alternativ 1

Lärling mot yrkesutgång butiksäljare

I detta exempel läser eleven den nationella kursen engelska 6

Gymnasiegemensamma ämnen	600 p
Programgemensamma karaktärsämnen	400 p
<i>Yrkesorientering – HA</i>	
Yrkesorientering – HA 1a	200
Yrkesorientering – HA 1b	200
Inriktning och programfördjupning²	1200 p
<i>Yrkeskunskap – HA handel och service</i>	
Yrkeskunskap – HA handel och service 1	300
Yrkeskunskap – HA handel och service 2	300
<i>Yrkesspecialisering – HA försäljning och service</i>	
Yrkesspecialisering – HA försäljning och service	400
<i>Yrkesreflektion – HA</i>	
Yrkesreflektion – HA	100
<i>Engelska</i>	
Engelska 6	100
Individuellt val	200 p
Gymnasiearbete	100 p

² I strukturen är inriktningen och programfördjupningen inte uppdelad.

Möjlig studieväg för en lärlingselev inom handels- och administrationsprogrammet enligt alternativ 1

Lärling mot yrkesutgång ekonomiassistent

I detta exempel läser eleven den nationella kursen företagsekonomi 2

Gymnasiegemensamma ämnen

600 p

Programgemensamma karaktärsämnen

400 p

Yrkesorientering – HA

Yrkesorientering – HA 1a

200

Yrkesorientering – HA 1b

200

Inriktning och programfördjupning³

1200 p

Yrkeskunskap – HA administrativ service

Yrkeskunskap – HA administrativ service 1

300

Yrkeskunskap – HA administrativ service 2

300

Yrkespecialisering – HA intern service

Yrkespecialisering – HA intern service

400

Yrkesreflektion – HA

Yrkesreflektion – HA

100

Företagsekonomi

Företagsekonomi 2

100

Individuellt val

200 p

Gymnasiearbete

100 p

³ I strukturen är inriktningen och programfördjupningen inte uppdelad.

Bilaga 2 – Modell 2

Innehåll:

1. Struktur för handels- och administrationsprogrammet (HA) i modell 2	s. 2
2. Service och försäljning – alternativ ämnesplan för HA	s. 4
3. Praktisk marknadsföring – alternativ ämnesplan för HA	s. 8

Struktur – HA

Möjlig studieväg för en lärlingselev inom handels- och administrationsprogrammet mot yrkesutgång butikssäljare

Gymnasiegemensamma ämnen

600 poäng

Programgemensamma karaktärsämnen

400 poäng

Enligt ordinarie programstruktur

Inriktning och programfördjupning¹

1200 poäng

Praktisk marknadsföring

Praktisk marknadsföring

300

Service och försäljning

Service och försäljning

300

Handel

Affärsutveckling och ledarskap

100

Handel – specialisering

100

Inköp och logistik

Inköp 1

100

Näthandel

Näthandel 1

100

Engelska

Engelska 6

100

Svenska

Svenska 2 eller svenska som andra språk 2

100

Individuellt val

200

Gymnasiearbete

100

¹ I strukturen är inte inriktningen och programfördjupningen uppdelad. Ämnet *praktisk marknadsföring* motsvarar i stora drag de ordinarie kurserna praktisk marknadsföring 1-3 inom ämnet *handel* och ämnet *service och försäljning* motsvarar i stora drag de ordinarie kurserna personlig försäljning 1-3 inom ämnet *försäljning och kundservice*.

Möjlig studieväg för en lärlingselev inom handels- och administrationsprogrammet mot yrkesutgång företagssäljare

Gymnasiegemensamma ämnen

600 poäng

Programgemensamma karaktärsämnen

400 poäng

Enligt ordinarie programstruktur

Inriktning och programfördjupning²

1200 poäng

Praktisk marknadsföring

Praktisk marknadsföring

300

Service och försäljning

Service och försäljning

300

Handel

Affärsutveckling och ledarskap

100

Handel – specialisering

100

Inköp och logistik

Inköp 1

100

Näthandel

Näthandel 1

100

Företagsekonomi

Entreprenörskap och företagande

100

Svenska

Svenska 2 eller svenska som andra språk 2

100

Individuellt val

200

Gymnasiearbete

100

² I strukturen är inte inriktningen och programfördjupningen uppdelad. Ämnet *praktisk marknadsföring* motsvarar i stora drag de ordinarie kurserna praktisk marknadsföring 1-3 inom ämnet *handel* och ämnet *service och försäljning* motsvarar i stora drag de ordinarie kurserna personlig försäljning 1-3 inom ämnet *försäljning och kundservice*.

Service och försäljning

Ämnet service och försäljning behandlar försäljning, service och kommunikation inom handels- och tjänstesektorn. Service och försäljning är viktiga för företagens verksamhet och i säljarens arbetsuppgifter ingår inte bara att sälja, utan även att skapa goda relationer med kunder och att kommunicera med olika kundgrupper.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet service och försäljning ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om och färdigheter i ett serviceinriktat försäljningsarbete. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att följa det dagliga arbetet inom det valda verksamhetsområdet samt utveckla kunskaper om och färdigheter i service och personlig försäljning. Undervisningen ska även bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur värderingar, attityder och förhållningssätt påverkar verksamhetsområdet.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom verksamhetsområdet. Den ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till hälsa och säkerhet. Den ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om yrkets ansvar för hållbar utveckling.

Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk och förmåga att kommunicera med såväl arbetskamrater som kunder. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och utvärdera arbetet samt reflektera över hur arbetsprocessen har påverkat resultatet.

Undervisningen i ämnet service och försäljning ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att planera, organisera och utföra arbetsuppgifter inom service och försäljning samt förmåga att arbeta mål- och serviceinriktat.
2. Förmåga att ta möta kunder professionellt och anpassa kommunikationen efter olika säljsituationer.
3. Förmåga att presentera varor eller tjänster på ett serviceinriktat och säljande sätt.
4. Förmåga att kartlägga kundens behov samt använda olika försäljningstekniker.
5. Kunskaper om olika butikers styrkor och svagheter och hur man använder olika konkurrensmedel.
6. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom området

7. Förmåga att arbeta säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.
8. Kunskaper om vad hållbar utveckling innebär i yrket.
9. Förmåga att utvärdera sitt arbete och resultat samt att reflektera över olika aspekter av det valda yrkesområdet.

Kurser i ämnet

Service och försäljning, 300 poäng

Service och försäljning, 300 poäng

Kursen service och försäljning omfattar punkterna 1–9 i Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Praktisk säljarbete, säljtekniker och säljkommunikation, till exempel att sälja till olika kundgrupper, hur produkt demonstrationer utförs och hur reklamationer behandlas.
- Attityder, värderingar och förhållningssätt i kundsituationer.
- Sälj- och kundpsykologi, olika kundtyper samt verbal och ickeverbal kommunikation.
- Arbetsmetoder, tekniker och arbetsmaterial.
- Konkurrensmedel, konkurrensförmåga och lönsamhet, till exempel lönsamhetsberäkningar och några svaga och starka sidor på arbetsplatsen.
- Lagar och andra bestämmelser samt etiska regler inom försäljningsområdet.
- Arbetsmiljö och ergonomi inom försäljningsområdet.
- Säkerhet och risker inom handel samt arbete för god arbetsmiljö.
- Branschens ansvar för hållbar utveckling, till exempel kretsloppstänkande, hushållning med resurser samt miljöfrågor vid försäljningsarbete.
- Metoder för att utvärdera säljprocesser och säljresultat.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven beskriver **översiktligt** hur säljarbete planeras, organiseras och genomförs på ett säljinriktat sätt i olika branscher. Dessutom beskriver eleven **översiktligt** hur säljkommunikation planeras och genomförs. I beskrivningen redogör eleven **översiktligt** för hur attityder, värderingar och förhållningssätt påverkar försäljningssituationer.

Eleven beskriver **översiktligt** hur konkurrensmedel används samt ger **något** exempel på olika butikers styrkor och svagheter.

Eleven planerar, organiserar och utför **i samråd** med handledare arbetsuppgifter inom personlig försäljning och service. I arbetet använder eleven **med viss säkerhet** vanligt förekommande arbetsmetoder, tekniker och arbetsmaterial. Eleven kommunicerar med **viss säkerhet** på ett kundanpassat sätt.

Eleven utför arbetet utifrån givna instruktioner samt i enlighet med lagar och andra bestämmelser. Vidare arbetar eleven miljöanpassat och ergonomiskt samt på ett sätt som är säkert både för eleven själv och för andra. Detta gör eleven **i samråd** med handledare.

När arbetsuppgiften är utförd utvärderar eleven sitt arbete och resultat med **enkla** omdömen. När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han med **viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget D

Betyget D innebär att kunskapskraven för E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Betyget C

Eleven beskriver **utförligt** hur säljarbete planeras, organiseras och genomförs på ett säljinriktat sätt i olika branscher. Dessutom beskriver eleven **utförligt** hur säljkommunikation planeras och genomförs. I beskrivningen redogör eleven **utförligt** för hur attityder, värderingar och förhållningssätt påverkar försäljningssituationer.

Eleven beskriver **utförligt** hur konkurrensmedel används samt ger **några** exempel på olika butikers styrkor och svagheter.

Eleven planerar, organiserar och utför **efter samråd** med handledare arbetsuppgifter inom personlig försäljning och service. I arbetet använder eleven **med viss säkerhet** vanligt förekommande arbetsmetoder, tekniker och arbetsmaterial. Eleven kommunicerar med **viss säkerhet** på ett kundanpassat sätt **och med korrekt fackspråk**.

Eleven utför arbetet utifrån givna instruktioner samt i enlighet med lagar och andra bestämmelser. Vidare arbetar eleven miljöanpassat och ergonomiskt samt på ett sätt som är säkert både för eleven själv och för andra. Detta gör eleven **efter samråd** med handledare.

När arbetsuppgiften är utförd utvärderar eleven sitt arbete och resultat med **nyanserade** omdömen. När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han med **viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Betyget B

Betyget B innebär att kunskapskraven för C och till övervägande del för A är uppfyllda.

Betyget A

Eleven beskriver **utförligt och nyanserat** hur säljarbete planeras, organiseras och genomförs på ett säljinriktat sätt i olika branscher. Dessutom beskriver eleven **utförligt och nyanserat** hur säljkommunikation planeras och genomförs. I beskrivningen redogör eleven **utförligt och nyanserat** för hur attityder, värderingar och förhållningssätt påverkar försäljningssituationer.

Eleven beskriver **utförligt och nyanserat** hur konkurrensmedel används samt ger **flera** exempel på olika butikers styrkor och svagheter.

Eleven planerar, organiserar och utför **efter samråd** med handledare arbetsuppgifter inom personlig försäljning och service. I arbetet använder eleven **med säkerhet** vanligt förekommande arbetsmetoder, tekniker och arbetsmaterial. Eleven kommunicerar med **säkerhet** på ett kundanpassat sätt **och med korrekt fackspråk**.

Eleven utför arbetet utifrån givna instruktioner samt i enlighet med lagar och andra bestämmelser. Vidare arbetar eleven miljöanpassat och ergonomiskt samt på ett sätt som är säkert både för eleven själv och för andra. Detta gör eleven **efter samråd** med handledare.

När arbetsuppgiften är utförd utvärderar eleven sitt arbete och resultat med **nyanserade** omdömen **samt ger förslag på hur arbetet kan förbättras**. När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han med **säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Praktisk marknadsföring

Ämnet praktisk marknadsföring behandlar olika sätt att marknadsföra varor och tjänster till kunder. Det behandlar även betydelsen av en affärsidé och olika former av butikskommunikation.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet praktisk marknadsföring ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om och färdigheter i praktisk marknadsföring. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att praktiskt arbeta med marknadsföring utifrån arbetsplatsens affärsidé och de säljfrämjande åtgärder som utgör en del av det dagliga arbetet i verksamheten. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om hur ett sortiment sätts samman, hur man arbetar med företagets profil och med kundens butiksupplevelse. Dessutom ska eleverna ges möjlighet att utveckla färdighet i att utföra ekonomiska beräkningar inom verksamhetsområdet gällande exempelvis lönsamhet och prissättning.

Eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmåga att framställa säljstödsmaterial och förståelse av betydelsen av olika slags butikskommunikation. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla förmåga att utföra olika former av exponeringar inom det valda verksamhetsområdet både med och utan teknikstöd.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom verksamhetsområdet. Den ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till hälsa och säkerhet.

Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk och förmåga att kommunicera med såväl arbetskamrater som kunder. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och utvärdera arbetet samt reflektera över hur arbetsprocessen har påverkat resultatet.

Undervisningen i ämnet praktisk marknadsföring ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att planera, organisera och utföra arbetsuppgifter inom handel med varor och tjänster.
2. Färdigheter i att utforma säljstödsmaterial och säljande varuexponeringar.
3. Kunskaper om butikskommunikation.

4. Förmåga att använda utrustning, material, redskap och arbetsmetoder inom området.
5. Förmåga att utföra ekonomiska beräkningar inom området.
6. Kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom området.
7. Förmåga att arbeta ergonomiskt, säkert och miljöanpassat.
8. Förmåga att samverka och kommunicera med kunder.
9. Förmåga att utvärdera sitt arbete och resultat samt att reflektera över olika aspekter av det valda yrkesområdet.

Kurser i ämnet

Praktisk marknadsföring, 300 poäng.

Praktisk marknadsföring, 300 poäng

Kursen praktisk marknadsföring omfattar punkterna 1–9 under rubriken Ämnets syfte.

Centralt innehåll

Undervisningen i kursen ska behandla följande centrala innehåll:

- Affärsidé, sälj- och marknadsplan.
- Marknadsföring, butikskommunikation, säljkampanjer och andra säljfrämjande åtgärder.
- Varuexponering, till exempel butiks- och fönsterexponeringar samt säljstödsmaterial. Exponering i olika prislägen och för olika typer av kunder.
- Butiksinredning och butiksdesign samt hur färg-, form-, och ljussättning används i butiken.
- Marknadskommunikation.
- Butiksmatematik, till exempel beställningspunkt, omräkningstal, marginal och pålägg.
- Sortiment och sortimentsmix. Butiksprofil samt kundens uppfattning och butiksupplevelse.
- Metoder för att dokumentera och utvärdera sitt arbete.
- Lagar och andra bestämmelser inom det valda verksamhetsområdet samt etiska regler.
- Miljö och säkerhetsfrågor inom verksamhetsområdet.
- Uttryck och begrepp som är relevanta för verksamhetsområdet samt faktorer som påverkar kommunikation och samarbete på arbetsplatsen.
- Reflektion utifrån gjorda yrkeserfarenheter med lärar- och handledarstöd.

Bilaga 3 – Modell 3

Innehåll:

1. Yrkesorientering – alternativ ämnesplan för hantverksprogrammet (HV)	s. 3
2. Yrkeskunskap – alternativ ämnesplan för HV	s. 6
3. Yrkesreflektion – alternativ ämnesplan för HV	s. 9
4. Yrkesspecialisering– alternativ ämnesplan för HV	s. 11

Yrkesorientering – HV

Ämnet yrkesorientering – HV behandlar målyrkets grundläggande kunskaper för att eleverna på ett säkert sätt ska kunna delta aktivt i en arbetsprocess på en arbetsplats inom valt yrkesområde. Ämnet behandlar även yrkesetik och lärande i en hantverksprocess.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesorientering – HV ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om valt yrke genom att utföra del av arbetsuppgifter eller arbetsuppgifter. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om tekniker, metoder, material, verktyg och maskiner som är vanligt förekommande i hantverksprocessen. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmåga att planera sitt arbete, utföra materialberäkningar, genomföra arbetsuppgifter, exponera resultatet, dokumentera samt utvärdera arbetsprocesser och resultat.

Undervisningen ska genomföras så att eleverna ges möjlighet att utveckla initiativ- och problemlösningssförmåga samt ansvarstagande. Eleverna ska ges möjlighet att följa hela arbetsprocessen och på så sätt utveckla förståelse för företagande och entreprenörskap.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmåga att uppträda ansvarsfullt i yrkesutövandet, kommunicera med andra och använda begrepp som är relevanta för yrket.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att använda digitala tekniker för olika uppgifter inom hantverksprocessen.

Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förståelse av yrkesrollen i stort och sin roll i förhållande till kollegor, kunder och företagets verksamhet.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om branschens historia och utveckling. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur stil och kultur påverkat yrket och hur tekniker, verktyg och material förändrats.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om branschen, yrkesområdets roll i samhället och hur samverkan med närliggande yrken kan gynna den egna verksamheten.

Undervisningen ska även ge eleverna inblick i hur utbildningssystemet utvecklats genom historien.

I undervisningen ska eleverna utveckla förmåga att arbeta på ett säkert sätt för individen, kunden och beställaren. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om ergonomi och vikten av god arbetsmiljö. Undervisningen ska även ge eleverna kunskaper om lagar och bestämmelser inom yrkesområdet.

Undervisningen i ämnet yrkesorientering – HV ska ge eleverna förutsättning att utveckla följande:

Tekniker och metoder

1. Färdigheter i att planera, genomföra och utvärdera enkla arbetsuppgifter samt välja, vårda och använda lämpliga tekniker, material, verktyg och maskiner.
2. Kunskaper om material och produkters ursprung, uppbyggnad, egenskaper och funktion. Förmåga att välja material och produkter utifrån användningsområde, ekonomi, kvalitet och miljöhänsyn.
3. Färdigheter i att tolka instruktioner och ritningar, utföra skisser och använda begrepp som är relevanta för yrket. Kunskaper om konstruktion samt rit- och skissteknik.
4. Kunskaper om färg- och formlära samt förmåga att använda digitala tekniker för inspiration, planering, genomförande och utvärdering.
5. Förmåga att kommunicera och samarbeta med andra samt använda uttryck som är relevanta för yrkesområdet.

Utvärdering och dokumentation

6. Förmåga att dokumentera, utvärdera och kvalitetsgranska arbetsprocesser och resultat samt reflektera över det egna lärandet.

Arbetsmiljö och säkerhet

7. Kunskaper om lagar, andra bestämmelser och avtal som reglerar arbetet.
8. Förmåga att arbeta på ett ergonomiskt och säkert sätt samt kunskaper om skyddsutrustning och hjälpmedel. Kunskaper om arbetsmiljöns betydelse för hantverkaren.

Historik och kultur

9. Kunskaper om hantverkets historia och utveckling genom tiderna.
10. Kunskaper om stilepoker och trender samt färdigheter i att analysera och visualisera dessa.
11. Kunskaper om branschens olika yrkesområden och förutsättningar.

Kurser i ämnet

Yrkesorientering – HV, 400 poäng.

Yrkesorientering – HV, 400 poäng

Kursen yrkesorientering – HV omfattar punkterna 1–11 under rubriken Ämnets syfte.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven planerar och genomför och med **visst** handlag enkla arbetsuppgifter.

I planeringen väljer eleven **i samråd** med handledare material, verktyg, maskiner och någon teknik som passar för uppgiften och anpassar vid behov, och **i samråd** med handledare, sin planering. Dessutom motiverar eleven **översiktligt** sina val med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser.

Eleven följer **i samråd** med handledare arbetsbeskrivningar och ritningar samt hanterar och vårdar **med viss säkerhet** material, verktyg och maskiner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **enkel** dokumentation av arbetet. Dessutom utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med **enkla** omdömen, arbetsprocessen och resultatet. Eleven resonerar **översiktligt** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **enkla** slutsatser.

I arbetet samverkar och kommunicerar eleven med andra samt använder enkelt fackspråk **med viss säkerhet**.

Eleven redogör **översiktligt** för hantverkets historia och utveckling samt om branschens yrkesområden och förutsättningar. Eleven redogör **översiktligt** för stilepoker och trender inom valt område.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Yrkeskunskap – HV

Ämnet yrkeskunskap – HV behandlar arbetsprocesser från idé till färdig produkt samt tekniker och metoder inom valt hantverksområde. Hantverkssektorn består till stor del av små företag och därför behandlar ämnet även entreprenörskap och företagandets villkor.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkeskunskap – HV ska syfta till att eleverna utvecklar förmåga att utföra arbetsuppgifter inom målyrket och genomföra alla steg i hantverksprocessen. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att aktivt ta del av yrkets olika arbetsmoment samt träna och förfinas metoder och hantverkstekniker. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar färdigheter i att arbeta på ett rationellt sätt.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att välja lämpliga material och tekniker utifrån den tänkta slutprodukten, med hänsyn till exempelvis kostnad och miljö. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla entreprenöriella färdigheter såsom idérikedom, personligt ansvarstagande och egen drivkraft i skapandeprocessen. Undervisningen ska även ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om målinriktat säljarbete och vikten av goda kundrelationer.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmåga att dokumentera och utvärdera idéer och resultat samt reflektera över arbetsprocessen. Undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda digitala hjälpmedel i arbetet.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om färg, form och design samt förmåga till estetiskt tänkande. I undervisningen ska eleverna även ges möjlighet att använda metoder för idéutveckling och skissteknik. Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmåga att samarbeta, kommunicera och använda begrepp som är relevanta för yrkesområdet samt uppträda ansvarsfullt i yrkesutövandet.

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att arbeta på ett ergonomiskt och säkert sätt för god arbetsmiljö inom hantverksområdet. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta på ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart sätt.

Eleverna ska genom undervisningen utveckla kunskaper om lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet.

Undervisningen i ämnet yrkeskunskap – HV ska ge eleverna förutsättning att utveckla följande:

1. Förmåga att planera, utföra, dokumentera och utvärdera vanligt förekommande arbetsuppgifter för yrket. Förståelse av hur arbetsprocessen och val av material, metoder och arbetssätt påverkar resultatet.
2. Förmåga att välja och använda olika tekniker, metoder, verktyg och maskiner. Färdigheter i att hantera och underhålla material, verktyg och maskiner på ett kostnadseffektivt sätt.
3. Förmåga att använda digitala hjälpmedel i yrkesutövandet till exempel för dokumentation och inspiration.
4. Färdigheter i att följa instruktioner och beskrivningar som är relevanta för det valda hantverksområdet.
5. Förmåga att beräkna kostnader, material och tidsåtgång för till exempel korrekt prissättning.
6. Kunskaper om entreprenörskap och företagande samt färdigheter i försäljning, till exempel exponering av varor och marknadsföring.
7. Kunskaper om färg- och formlära. Förmåga att använda skiss- och ritteknik samt ett estetiskt förhållningssätt i skapandet.
8. Förmåga att använda begrepp som är relevanta för yrket i till exempel kommunikationen med medarbetare, kunder och leverantörer.
9. Färdighet i att arbeta ergonomiskt samt kunskaper om miljö, arbetsmiljö och säkerhet på arbetsplatsen.
10. Förmåga att reflektera över sina yrkeserfarenheter, utvärdera arbetsprocessen och resultatet samt att dokumentera sitt arbete.

Kurser i ämnet

Yrkeskunskap – HV 1, 300 poäng, som behandlar grundläggande kunskaper i ämnet.

Yrkeskunskap – HV 2, 500 poäng, som bygger på kursen yrkeskunskap – HV 1

Yrkeskunskap – HV 3, 200 poäng, som bygger på kursen yrkeskunskap – HV 2 och behandlar fördjupade kunskaper i ämnet.

Yrkeskunskap – HV 1, 300 poäng

Kursen yrkeskunskap hantverk – HV 1 omfattar punkterna 1–10 under rubriken ämnets syfte, med särskild betoning på punkterna 1– 3, 5 och 7.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven planerar och genomför med **visst** handlag vanligt förekommande arbetsuppgifter.

I planeringen väljer eleven **i samråd** med handledare material, verktyg, maskiner och någon teknik som passar för uppgiften och anpassar vid behov, och **i samråd** med handledare, sin planering. Dessutom motiverar eleven **översiktligt** sina val med hänsyn till hälsa, miljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser.

I arbetet följer eleven **i samråd** med handledare arbetsbeskrivningar och ritningar samt hanterar och vårdar **med viss säkerhet** material, verktyg och maskiner på ett riktigt sätt utifrån givna instruktioner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, miljö, arbetsmiljö och ergonomi.

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **enkel** dokumentation av arbetet. Dessutom utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med **enkla** omdömen, arbetsprocessen och resultatet. Eleven resonerar **översiktligt** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **enkla** slutsatser.

Eleven redogör **översiktligt** för entreprenörskap och företagande inom yrkesområdet. Eleven redogör **översiktligt** för hur val av färg, form och design påverkar arbetsprocessen och resultatet.

I arbetet samverkar och kommunicerar eleven med andra samt använder fackspråk **med viss säkerhet**.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.

Yrkeskunskap – HV 2, 500 poäng

Kursen yrkeskunskap – HV 2 omfattar punkterna 1–10 under rubriken ämnets syfte, med särskild betoning på punkterna 1, 2 och 4.

Yrkeskunskap – HV 3, 200 poäng

Kursen yrkeskunskap – HV 3 omfattar punkterna 1–10 under rubriken ämnets syfte, med särskild betoning på punkterna 1, 2, 5, 8 och 9.

Yrkesreflektion – HV

Ämnet yrkesreflektion – HV behandlar lärdomar och erfarenheter gjorda under utbildningen.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesreflektion – HV ska syfta till att eleverna utvecklar förmåga att reflektera över sitt yrkesutövande. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utvärdera och reflektera över hantverksprocessen, från idé till färdig produkt. Eleverna ska också genom undervisningen ges möjlighet att utveckla förmågan att utvärdera arbetsprocessen, i syfte att förbättra exempelvis produkt, process och lärandet. Undervisningens ska utveckla elevernas förmåga att utifrån målgrupp och produkt göra estetiska och ekonomiska ställningstaganden.

Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla förmåga att dokumentera och utvärdera på ett för verksamheten relevant sätt.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga till ansvarstagande inom yrket, förståelse av yrkesrollen samt förmåga att förhålla sig kritisk till attityder och värderingar på arbetsplatsen. Vidare ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett fackspråk samt utveckla förmågan att kommunicera och samverka med kunder och arbetskamrater. Undervisningen ska även ge eleverna möjlighet att kritiskt granska produkter och arbetsmetoder samt hur dessa påverkar individ och miljö.

Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla entreprenöriella färdigheter såsom kreativitet, initiativ- och problemlösningsförmåga för att nå bättre resultat.

Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förståelse av hur lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet påverkar arbetet. Undervisningen ska även leda till att eleverna utvecklar förmåga att arbeta med hänsyn till miljö, hälsa och säkerhet. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om branschens ansvar för hållbar utveckling samt reflektera över förbättringsmöjligheter.

Undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet att diskutera, reflektera och utbyta erfarenheter kring sitt yrkesutövande.

Undervisningen i ämnet yrkesreflektion – HV ska ge eleverna förutsättning att utveckla följande:

1. Förmåga att utvärdera och dokumentera hantverksprocessen, från idé till färdig produkt, samt använda tidigare erfarenheter i nya arbetsuppgifter.
2. Förmåga att reflektera över hur val av metoder, material, verktyg och maskiner påverkar arbetsprocess och resultat.
3. Förmåga att reflektera över målgrupp och hur färg, form och komposition påverkar produktens estetik.
4. Förståelse av sambandet mellan produktens kostnad och kostnader vid framställning.
5. Förståelse av hur lagar och andra bestämmelser inom yrkesområdet påverkar arbetet och arbetsmiljön. Förmåga att göra riskbedömningar.
6. Förmåga att reflektera över sin egen roll i yrkesutövandet samt hur kommunikation och samverkan påverkar kundrelationer och arbetsmiljön.
7. Förmåga att använda ett för yrket relevant fackspråk.
8. Förståelse av branschens ansvar för hållbar utveckling.

Kurser i ämnet

Yrkesreflektion – HV, 200 poäng

Yrkesreflektion – HV, 200 poäng

Kursen yrkesreflektion – HV omfattar punkterna 1–8 under rubriken Ämnets syfte.

Yrkesspecialisering – HV

Ämnet yrkesspecialisering – HV behandlar fördjupade kunskaper och färdigheter i en vald del av hantverksprocessen.

Ämnets syfte

Undervisningen i ämnet yrkesspecialisering – HV ska syfta till att ge eleverna möjlighet att specialisera sig inom ett hantverksområde genom att studera spetskunskaper inom teknik eller metod inom vald yrkesutgång. I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla förmåga att använda tekniska spetskunskaper inom yrkesutgången och till det ska arbetsmiljö för individ och yttre miljö, service, försäljning och kundkrets samt utvecklingsmöjligheter som yrkesutövare och företagare kopplas.

Undervisningen i ämnet yrkesspecialisering – HV ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Kunskaper om möjligheterna att fördjupa och specialisera sin verksamhet som yrkesutövare.
2. Kunskaper om och färdigheter i att utföra mindre vanligt förekommande tekniker och metoder inom yrkesutgången.
3. Kunskaper om och färdigheter i att utföra specialiserade och avancerade tekniker och metoder inom valt hantverksområde.
4. Kunskaper om och färdigheter i att välja lämpliga tekniker och metoder för uppgiften samt val av material och produkter därtill.
5. Färdigheter i att arbeta ergonomiskt och med hänsyn till miljö, arbetsmiljö och säkerhet både för yrkesutövare och för konsument.
6. Kunskaper om och färdigheter i att beräkna slutprodukten kostnad. I detta ingår beräkning av material och tidåtgång.
7. Kunskaper om och färdigheter i att sälja sina produkter till kund och god service. I detta ingår exponering, marknadsföring och service samt kostnadseffektivisering vid tillverkningsprocessen.
8. Förmåga att utvärdera och analysera arbetsprocess och resultat.

Kurser i ämnet

Yrkesspecialisering – HV, 200 poäng som bygger på kursen yrkeskunskap 2.

Yrkesspecialisering – HV, 200 poäng

Kursen yrkesspecialisering omfattar punkterna 1–8 under rubriken ämnets syfte, med särskild betoning på punkten 3. I kursen behandlas specialiserade och avancerade tekniker och metoder i ämnet.

Kunskapskrav

Betyget E

Eleven beskriver **översiktligt** möjligheterna att fördjupa och specialisera sin verksamhet som yrkesutövare. Eleven planerar och organiserar samt utför med **visst handlag** och **i samråd** med handledare arbetsuppgifter med hjälp av mindre vanligt förekommande specialiserade och avancerade tekniker och metoder inom yrkesutgången.

I planeringen väljer eleven **i samråd** med handledare material, verktyg, eventuella maskiner och någon metod som passar för uppgiften. Dessutom motiverar eleven **översiktligt** sina val med hänsyn till hälsa, miljö och ekonomi samt utifrån lagar och andra bestämmelser.

Under arbetets gång upptäcker eleven eventuella problem som uppkommer och löser dem **i samråd** med handledare. I arbetet hanterar och vårdar eleven **med viss säkerhet** material, verktyg och eventuella maskiner på ett riktigt sätt utifrån givna instruktioner. Eleven arbetar säkert med hänsyn till hälsa, arbetsmiljö och ergonomi.

Eleven genomför **med viss säkerhet** och i samråd med handledare **enkla** kostnadsberäkningar. Eleven redogör **översiktligt** för faktorer gällande exponering, marknadsföring och försäljning av produkten, samt utför **med viss säkerhet** arbetsmoment inom dessa områden. Eleven ger dessutom **enkla** exempel på kostnadseffektiviseringar.

Under arbetets gång och när arbetsuppgiften är utförd gör eleven en **enkel** dokumentation av arbetet. Dessutom, utvärderar eleven, utifrån fastställda kvalitetskrav och med **enkla** omdömen, arbetsprocessen och resultatet. Eleven resonerar **översiktligt** kring gjorda yrkeserfarenheter drar utifrån dessa **enkla** slutsatser.

När eleven samråder med handledare bedömer hon eller han **med viss säkerhet** den egna förmågan och situationens krav.